

קונטרס כשרות החלב בשביעית

גדולי ישראל ובראשם רבותינו עיני העדה מרן ראש הישיבה בעל האילת השחר ומרן פוסק הדור בעל השבט הלוי זצוק"ל עמלו ויגעו בערב שמיטה הקודם (תשע"ד) למען כשרות החלב בשביעית, וראהו בכך ענין דאפרושי מאיסורא בהצלת אלפי דונם מעשיית מלאכות בשביעית, בכך שהציבור החרדים לדבר ה' יקנו רק מחלב זה. וזאת מלבד ההידור שראהו בענין זה שישתו חלב שכשר לכו"ע, [ולא יצטרכו לסמוך על היתרים מסויימים משום חיי נפש].

ואחד מהמחלבות הגדולות אף התחייב לשווק כמות חלב שתספיק לכל המגזר החרדי, אך ברגע האחרון משיקולים טכנים חזרו בהם מהסכם.

לאור זאת ראינו חשיבות להביא את כל הנושא בשלמתו לציבור הרחב, בתקווה שהדברים יתגשמו בשביעית הקרוב.

כשרות וקניית החלב בשביעית

כ"ח אייר תשע"ד

הנה קרבה שנת השבע, והיות שעסקני השביעית דקוממיות בהכוונת הגאב"ד דשם הגאון רבי משה מנדלזון שליט"א מטפלים בענין הסדרת אכילת הבהמות ביבול שלא נזרע בשביעית. אבקש לסייע בידם בזה, ובני תורה החרדים לדבר ה' ומנהלי מוסדות וצרכניות יקנו מוצרי חלב אלו, ובזה ימנעו חילול שביעית בפרהסיא וחשש לסייע לעוברי עבירה.

שמואל הלוי ואזנר

א. ל. שטיינמן

חיים קנייבסקי

בעית גידולי מזון הבהמות, הנה בימינו זורעים בא"י קרוב למיליון דונם בשנה עבור מאכל הפרות. התלתן וכמוכן החציר ועוד מגוון של קטניות שמואבסים כמאכל וכתחמץ, נועדו להשביעם ולהגדיל את תנובת חלבם. כל הגידול העצום הזה מתבצע במלאכות של איסורי שביעית, הן מצד החקלאים שעובדים וזורעים באיסור הן מצד הרפתנים שרוכשים את הגידולים האלו תוך איסור סחורה ביבול שביעית, והן מצד שמאכל זה (ברובו) נאסר מדין איסור ספיחין, ומדין איסור נעבד, ולאחר הביעור נאסר בהנאה ככל דבר שיש בו קדושה¹.

1 הנה במאכל בהמה פשוט שיש בזריעתם משום שביתת הארץ, וכן יש להם דיני קדושה ונאסרין לאחר הביעור וכדתנן בפ"ז מ"א יש לו שביעית ולדמיו שביעית יש לו ביעור ולדמיו ביעור, וכן תנן בפ"ח מ"א דאין עושים ממנו מלוגמא לבהמה. אולם לענין איסור ספיחין לא נתפרש בהדיא, ויעוי' בירושלמי פ"ט ה"ה תבן של שביעית מה שיהא אסור משום ספיחין, ומייתי לר' לוי דשאל לרבי בא בר זבדי והתיר לו, ור' זעירא שאל לבית ברסנא וא"ל שהיו נוהגים להחמיר ומייתי לר' ירמיה דפשיט מבריתא להתיר, ע"ש. וברמב"ם (פ"ד ה"ד) פסק שתבן אין בו משום קדושה, ובכס"מ הביא שהראב"ד השיגו שרק משום ספיחין ליכא אבל קדושה איכא, והכס"מ ומהר"י קורקוס כתבו שגם הרמב"ם כוונתו רק לאיסור ספיחין, אכן הרדב"ז פ"י שרק תבן הגס שאינו ראוי למאכל בהמה אינו קדוש בקדושה משא"כ בתבן הראוי למאכל בהמה בודאי קדוש בקדושה ואף יש בו ג"כ איסור ספיחין. וע"ע בתוס' בענין דף ו' ע"ב (דף עד מתל) שמבואר שיש איסור ספיחין בתבן, ע"ש. ובנידון הירושלמי אי גזרו בתבן משום ספיחין פ"י החזו"א (סי' י' סק"יב ד"ה ירושלמי שביעית) לפי שתבן וקש עיקר זריעתם הוא לצורך גרעיני התבואה שלהם, וכיון דאסרין ליה הזרע שפיר אפשר למישרי התבן שהרי אינו מרויח בזריעתו אלא התבן, ומשום תבן אין רגילים כלל לזרוע וכיון שכן מצינן למימר דלא שייך בהו גזירת ספיחין, משא"כ באוכלי בהמה או במה שזורעים לבהמה שפיר יש בהן משום ספיחין. אולם הר"ש סיריליאנו (שם) פ"י דספק הירושלמי היה בזה גופא אם באוכלי בהמה נוהג איסור ספיחין, ולדבריו ספקו לאו דוקא על תבן אלא על כל מאכל בהמה, ופשוטין דאין בהם משום ספיחין, ע"ש, לויש שרצו לומר דאף הרש"ש מודה לדעתו יש בזה איסור ספיחין, אלא דפירש דספקת הירושלמי הוי לדעת ר"ע דספיחין אסירי מה"ת מקרא "וכי תאמר מה נאכל" וגו', ולפיכך דנינן אי ילפי' מקראי רק על אכילת אדם או גם אכילת בהמה, אבל לדעת דק"ל כרבנן דאיסור ספיחין הוי רק משום גזירה שלא ילך ויזרע בשביעית א"כ פשיטא דליכא חילוק בין מאכל אדם למאכל בהמה. ולדינא הכריע החזו"א (סי' ט ס"ק י"ז ד"ה ומש"כ מהרש"ש) שיש במאכל בהמה איסור ספיחין, וראיה לזה מהא דבעי בירושלמי סוף מעשרות גבי כרכום ופשתן שאינו ראוי לא לאדם ולא לבהמה אם יש בהם משום ספיחין, משמע שבמאכל בהמה פשיטא דאסור, ורק בתבן לא גזרו גזירת ספיחין מטעם הנזכר, וגם בזה אפשר שבמה שזורעים מיוחד לבהמה יש איסור ספיחין אף בתבן וקש. וע"ע בחזו"א (סי' ט ס"ק יז) שכתב גבי ירקות שהתירו חכמים, דאי נשתנה הדבר בדור מן הדורות ורוב בני"א זורעין אותו אסור משום ספיחין דאזלינן בתר שעתו, ולפיכך ה"ה לענין תבן שלא גזרו בו משום ספיחין לפי שאין זורעין בטבול התבן א"כ בזמננו שזורעים בשביל מאכל הבהמות שפיר נאסר משום ספיחין. ואף למש"כ הרמב"ם שבתבן ליכא איסור ספיחין משום שהתבן אינו חשוב (וכמש"כ החזו"א דכיון דאסרין ליה הזרע לא ירויח בזריעתו, ומשום התבן לא יזרע בשביעית) מ"מ בקש יש בו איסור וחששו ביה טפי שזרענו לבהמה, וד"ז מדויק ברמב"ם שכתב שתבן לא גזרו עליו, ולא נקט כלשונו בכ"מ (ע"י פ"ה הלכה יט-כג) תבן וקש, וע"י בספר משמרת השביעית פ"ג הערה 12 מש"כ לבאר החילוק בין תבן לקש. ויש להוסיף עוד דבירושלמי פ"ט מ"ה גבי תבן ומורסן אמרי' שאין בהן משום ספיחין, ודן הירושלמי אם מותר לקחת מחשוד ור"י אמר דמחשוד אסור, ובפשוטו הוא משום קנסא ולא משום ספיחין, אולם החזו"א (סי' י' ס"ק יב ד"ה ירו' שביעית) כתב דאפשר שאם עלו ספיחין ביד חשוד אסורין גם משום ספיחין, והביאו הדרך אמונה (שם ס"ק לו) להלכה.

עוד דנו האחרונים בדיון ספיחין אי אסירי רק באכילה או גם בהנאה. והנה זה פשוט שאסור להאכיל לבהמה ספיחין, כדמוכח ברמב"ם (פ"ד ה"ה) שכתב להתיר ספיחין שביעית שיצאו למוצה דבהמה רועה כדרכה, ע"ש, ומבואר דספיחין שביעית בשביעית אסור ורק במוצאי שביעית מותר, וגם במוצאי שביעית אסור ליתן לה הספיחין בידים ורק בגוונא שהבהמה רועה כדרכה שרי, ובע"כ חזינן שאסור להאכיל לבהמה ספיחין, ורק ביצאו למוצה דתו כבר לא שייך עיקר הגזירה דהא כבר אינו יכול לזרוע באיסור (ולא חיישין אלא שמה יזרע בשביעית למוצאי שביעית) בהא הוא דשרינן ליה לאכילה לבהמה כשהבהמה רועה כדרכה. וכן נקט החזו"א (סי' ט ס"ק יז) בפשיטות דאיסור ספיחין הוא אפי' לבהמה. והנה אי ספיחין אסירי בהנאה א"ש דלכך אסור להאכיל לבהמה, אך לסוברים שזה רק איסור אכילה צ"ל דאיסור ספיחין היינו דאסורים באכילה אף לבהמה (והיינו דאף אי שרי הנאה שאינה אכילה, מ"מ אכילת בהמה חשיבא אכילה ממש לאיסור ספיחין), עוד צ"ל דבהני דקיימי לאכילה לא גזרו אלא אכילה ולא הנאה והני דקיימי להנאה כמו אוכלי בהמה או מיני צבעונין שפיר גזרו בהן איסור ספיחין אף לענין הנאה חוץ מתבן וקש [וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הובא דבריו בדרך אמונה פ"ד ה"ב בבה"ל בסופו) והגרש"ז אוערבאד זצ"ל במנח"ש סי' נא ס"ק יא].

ובעיקר הנידון אי ספיחין אסירי בהנאה, יעוי' בשער המלך (פ"ד משמו"י ה"ב) שכתב שמדברי ר"ע (בתו"כ פ' בהר) שלמד איסור ספיחין מהתבן יוכי' תאמר 'מה נאכל' בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף" וגו', יש ללמוד שאין איסור ספיחין אסירי אלא באכילה כמוזכר בפסוק, אבל בהנאה שרי, ע"ש. אולם כל דבריו הם רק לדעת ר"ע דספיחין אסירי מה"ת אבל לדעת דק"ל כרבנן דספיחין אסירי רק מד"ס משום גזירה שלא יבוא לזרוע באיסור שביעית ויאמר שזה גדל מעצמו צ"ל דאסור אף בהנאה כיון שאם לא נאסור כל שימוש הפרי אז אף שנאסור את האכילה אכתי איכא למיחש שיזרע לצורך שימוש אחרת (וכ"כ הקה"י בשביעית סי' כב אות ה), אלא דאין זה מוכרח דאפשר דאף לרבנן כיון שסמכוהו אקרא א"כ לא נאסר יותר מכך. וע"ש בשע"מ דמשמע מדבריו שנקט דאף לרבנן אינו נאסר אלא באכילה, שכתב שכן משמע מכל הפוסקים שלא הזכירו אלא איסור אכילה בלבד. וכ"כ המקדש דוד (שביעית סי' נט ריש אות ג' ד"ה ספיחין) דאף לרבנן ספיחין מותרין בהנאה, אך הביא (שם ד"ה אך מדבר) שדעת תוס' שאסורין בהנאה. ודעת החזו"א (שביעית סק"ד, וסי' יג סקט"ז ד"ה ויש

בבירור אצל המומחים שמענו כמה פרטים בהרכב מזון הפרות (שיהיו לזה נפק"מ בהמשך), הפרות צורכות שני סוגי מזון, מרוכז - גרעינים וכוספא, וגס - שחת תחמיץ וקש, הגרעינים והכוספא במשך כל השנים הם יבוא מחוץ לארץ כך שהשנה השביעית אינה מהווה שום שינוי להשגתם ולשימוש בהם, משא"כ המזון הגס מקורם בגידולי א"י. [יצוין עוד, שגם במזון מרוכז יש צורך לברר שהם מיבול חו"ל, לפי שבמשך השנים ישנם זמנים שגרעיני החיטה לא מתקבלים לטחנות הקמח מפאת צימוקם, ושולחים אותם למכונני התערוכת לבעלי חיים, וכן היה בשמיטות הקודמות כשטחנות הקמח לא היו מוכנות לקלוט חיטה מתוצרת הארץ מגלל שנזרעות בשמיטה, ומכונני תערוכת קלטו אותם, וכמובן שעורה, וכן סובין עלולים להיות בהם איסור ספיחין. - פורסם בקונטרס הליכות שדה מס' 186]. כמויות המזון היומיות הנצרכות לפרות החולבות הם 22 ק"ג ליום, כך יוצא שלכל שקית חלב נצרך לחלל שמיטה בכחצי מטר בא"י. כמויות המזון הגס היומיות הנצרכות לפרות החולבות הם 8 ק"ג ליום, כך יוצא שלכל שקית חלב נצרך לחלל שמיטה בכ-20 ס"מ בארץ ישראל. [יצוין עוד שפרות חולבות נצרכות יותר למזון מפרות היבשות, שפרות חולבות נצרכות 8 ק"ג מזון גס ליום, ופרות היבשות 6 ק"ג ליום, ולעגלות (מגיל אפס עד המלטה ראשונה) 3 ק"ג ליום]. עוד ראיתי כתוב בשם המומחים, שרוב מאכלה של הבהמה בנפח הם ממה שגדל

לעין) דספיחין אסורין באכילה ובשאר תשמישים אך לא הוי איסור הנאה ולא שייך בהם דין אין זכיה באיסורי הנאה, וע"ש עוד (סי' יד סק"ט) שאסר להריח עשבי בושם האסורים משום ספיחים, ע"ש. ולפי"ד בניד"ד אם אכלה הבהמה ספיחין לא חשיב כמו שאכלה איסורי הנאה, שהרי ליכא איסור הנאה מהדבר כ"א איסור השתמשות, וכיון שכעת אינו משתמש באיסור א"כ חשיב כמו בהמה שאכלה איסורי אכילה לחוד.

ויש שרצו לחדש עפ"י דברי החזו"א הנ"ל דספיחין הוי איסור השתמשות (ולכך אסור אף להאכיל אותו לבהמה, ולהריח עשבי בושם), דאפשר דאין זה אפי' איסור אכילה אלא איסור השתמשות על הגברא לחוד שלא ירוויח בזריעתו, ואף לענין האכילה אין גדרו שעשהו לאיסורי אכילה אלא שכיון שאסרוהו להשתמש בו לכן גם האכילה חשיב שימוש. ולפי"ז נמצא שהחפצא אינו אסור כלל אלא איכא דין על הגברא שלא להשתמש בו, וא"כ פשוט דלא שייכא ביה דין נתפסמה, ודמי לאחד שהאכיל את בהמתו מאכל שעובר בזה על כיבוד אב או שעובר על איסור שבועה, שאין בזה דין נגרם מאיסור כיון שאין זה חפצא דאיסור. אולם להלכה נקטו האחרונים דהוי איסור אכילה (וכלשון הרמב"ם בכ"מ), ודינם ככל מאכלות אסורות (והגדרתו שחכמים אסרו אכילתו ושאר תשמישו), שנאסר בבליעות, ולכן אם בישל בקדירה ספיחין לכתחילה צריך הגעלה, ובדיעבד אם בישל בה תבשיל תוך מעת לעת נאסר התבשיל ולאחר מעלי"ע לא נאסר, ע"י דרך אמונה (פי"ד צה"ל סי"ק כג, ופי"ח צה"ל סק"ז) שכי"כ בשם החזו"א.

[ו]סודי הדברים תלויים בבאור דברי התוס' במנחות דף פד ע"א סוד"ה שומרי, דהנה איתא בשקלים (פי"ד מ"א) שומרי ספיחין של שעורין לצורך מנחת העומר או של חיטים לצורך שני הלחם נוטלים שכרן מתרומת הלשכה, ובתוס' שם הקשה לר' עקיבא דאיסור ספיחין הוא מדאורייתא כיצד הביאו מזה קרבן העומר הרי אין זה ממשקה ישראל, ע"ש, ומקשים האחרונים דלכאורה אמאי תוס' לא הקשה כן אף לרבנן דר"ע (דסובר שספיחין הוא מד"ס) דאין זה ממשקה ישראל. ומה יש שרצו להוכיח כיסוד הנ"ל שלרבנן כל האיסור הוי איסור השתמשות וא"כ אין בזה שום איסור חפצא, ושפיר הוי "ממשקה ישראל", ורק לר"ע דהוי איסור חפצא הקשה התוס'. אולם באחרונים דחו דבריהם בכמה אנפי, יעוי' בדרך אמונה (פי"ד ה"ב בביה"ל סד"ה שיהיו) שביאר דלרבנן לק"מ, כיון דלשיטותי ספיחין הוי מד"ס א"כ יש שדות שלא גזרו בהם רבנן איסור ספיחין כגון ספיחין שגדלו בשדה בור או בשדה ניר או בשדה זרע או באופנים אחרים שכתב הרמב"ם (פי"ד הל' כו כח טז) שאין בהן איסור ספיחין, וממילא י"ל שהביאו את קרבן העומר ושתי הלחם מספיחין שגדלו בשדות אלו שאין בהם איסור אפילו מד"ס, ודוקא לר"ע דס"ל דאיסור ספיחין הוי מה"ת, ובדאורייתא הרי אין חילוקים בין שדה לשדה, הקשו איך הביאו קרבן העומר מספיחין הרי אין זה ממשקה ישראל. [אולם במפרש על הרמב"ם (פי"ד מקידוש החדש הטי"ו) מבואר שהכוונה שהיו מביאין את הקרבנות הללו מספיחין האסורין באכילה מדרבנן, וכ"ה בחזו"א (שביעית סי' יג סס"ק טז), ודלא כדבריו שהביאו מספיחין המותרים]. עוד יש שכתבו דאפשר דהתוס' במנחות ס"ל דלרבנן דר"ע ספיחין מותרים, וכדעת התוס' בתענית (ו' ע"ב ד"ה עד מתי, ושם יט ע"ב ד"ה רשב"ג), ולפיכך הקשו רק מר"ע. עוד יש שכתבו דס"ל לתוס' דלרבנן דר"ע כיון שספיחין הוי רק מד"ס לפיכך לגבי העומר דא"א באופן אחר העמידוהו אדאורייתא, וכע"ז איתא בר"ש משאנן בפירושו לספרא פרשת בהר פ"א פסקא ה', ע"ש].

אולם כל האמור הוי לענין איסור ספיחין. אך לאחר זמן הביעור חמיר טפי, ולכ"י הוי איסור חפצא, ואף נאסר בהנאה. ובאמת מצינו בתוס' ובעוד ראשונים דס"ל (בפסחים דף נב ע"ב) דביעור היינו הפקר (ולא לאבדו מן העולם) ואפ"ה אם עבר ולא ביערו הרי זה נאסר בהנאה, ובתחילה אפתח בדברי התוס' בקידושין דף נו ע"ב (סוף ד"ה המקדש), שכתב דהמקדש בפירות שביעית אחר הביעור הוי בכלל מקדש באיסה"י. [וע"ש באחרונים שהקשו בסתירת דברי התוס', דשם בדף נח ע"א (ד"ה ושני) כתב דשביעית מותר בהנאה (ע"י מהרש"א), ותי' הרש"ש דמ"ש תוס' דהוי איסורי הנאה היינו כשהגיע זמן הביעור ולא ביערו, אבל קודם הביעור וכן לאחר הביעור אם הפקירן הרי"ז מותר בהנאה]. וכ"כ הריטב"א שם בהדיא דפ"ש לאחר זמן הביעור הוי איסור הנאה. וכ"כ התוס' בע"ז דף סג ע"א (ד"ה ואינו) בהדיא דאחר הביעור הוי איסור הנאה כיון נסך. (וז"ל: שמה אחר הביעור איירי ואיסורא משום דנהנה מפירות שביעית בשעת האיסור דומיא דין נסך דהוי טעמא משום דנהנה מין נסך). וע"ש בתוס' בזבחים דף ע"ב (ד"ה כולן) דשביעית הוה חפצא דאיסור הנאה, שכתב דהא דאמרין בב"ק דף קא ע"א בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק, אם היה מתערב באחרים הוה אמרי' יוליד הנאה לים המלח, ור"ל משום דהוי איסור הנאה ולפיכך צריך לחולק הנאתו לים המלח. [והנה בהא דאמר' בגמ' בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק, לא נתבאר בהדיא איזוהי איסור יש בצבע, וע"י בחזו"א (שביעית סי' יא סק"ו), ערלה סי' ט סק"ק טו) שפי' דמייירי בספיחין או אחר הביעור ולא ביער, וכ"פ המאירי דמייירי אחר הביעור, אך כתב החזו"א דאפשר דאין זה אלא איסור השתמשות לבעלים מצד מצות ביעור, אבל אין עצם הפרי באיסור הנאה, ובסוף דבריו (בערלה שם) כתב, דמתוס' בזבחים הנ"ל שאם נתערב יוליד הנאה לים המלח חזינן דהוי איסור הנאה, דאם הוי איסור השתמשות אז מה יהני מה שיוליד הנאה לים המלח הא סו"ס משתמש בהן, ואף אין כאן הנאת ממון אכתי יש כאן שימוש האסור]. וכן חזינן ד"ז בהרא"ש, דמחז גיסא ס"ל (בשביעית פי"ט מ"ח, תוס' הרא"ש בפסחים דף נב ע"ב) כדעת הרמב"ן שביעור היינו הפקר, ומאידך בתוס' הרא"ש בשבת פט ע"ב (ד"ה תבלין) ובע"ז דף מט ע"ב (ד"ה יוליד) מבואר דהוי איסור הנאה, וכ"ה בבעל הטורים עה"ת (שמות כג, יא) שכתב דפ"ש אסורין בהנאה [וע"י בדרך אמונה פי"ז (בציה"ה אות לו) שכתב דאולי כוונתו אחר הביעור]. וכן חזינן בר"ן בפסחים דס"ל (כדעת הרמב"ן) שמותר לאחר הביעור לפי שאין הביעור איבוד מן העולם כ"א הפקר, מ"מ ס"ל להר"ן בשבת (דף פט ע"ב ד"ה ורמינהו) ובתשו' (סימן ע"ו) שיש איסור הנאה בשביעית (והובא דבריו להלכה בפרי"ח יו"ד סי' קב סק"ה). וכן חזינן בר"ש, דבת"כ (פרשת בהר) פירש משי"כ בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק דהיינו שצבעו לאחר הביעור, אף דשיטתו (שביעית פי"ט מ"ח) דביעור היינו הפקר. וכן מבואר בפאת השולחן דמחז גיסא ס"ל (סי' כז ס"ג) דביעור היינו הפקר, ואפ"ה אם עבר ולא ביער כתב (בפירושו 'עתיקין חדיתי' על הירולמי שקלים פי"ג ה"ב) שהרי זה נאסר בהנאה. [והנה הרמב"ן (פרשת בהר כה, ז) כתב להוכיח דביעור אינו איבוד מן העולם, דא"כ אמאי לא מנו חכמים במשנה (בסוף תמורה) פירות שביעית לא מן הנשרפין ולא מן הנקברין וכו', ע"כ, ויש שרצו להוכיח דלשיטתו אף אם הגיע זמן הביעור ולא ביערו אין זה נאסר בהנאה, דא"כ אכתי תיקשי אמאי לא תני ד"ז במתני' בכלל הנשרפין או הנקברין, ולכאוי אין זה מוכרח דאפשר דלא תני התם אלא דברים שהם איסורי הנאה מצד עצמן, ולא במה שקנסו אותו על מה שלא עשה כדין].

מסמך א', מזון הבהמות בשביעית

State of Israel / Ministry of Agriculture
& Rural Development
Agricultural Research Organization
The Volcanic enter
Institute of Plant Sciences
Dr. Joshua D. Klein
Head, Department of Natural
Resources

מדינת ישראל / משרד החקלאות
ופיתוח הכפר
מינהל המחקר החקלאי

מרכז וולקני
המכון למדעי הצמח
היחידה לחקלאות על פי התורה
דל יהושע קליין

24.09.2020 ו תשרי תשפ"א

הנה תשובות מאת דר' שוקי מירון, גמלאי
של המכון לבעלי חיים של מרכז וולקני

- א'. כמה דונם נזרע למאכל בהמה בארץ, בחורף וכמה בקיץ.
כ 500 אלף דונם בארץ נזרעים בחורף לגידול חיטה, שעורה ושיכולת שועל למספוא בבעל (על מי גשמים) לייצור 70% מהיבול כתחמיץ ו 30% מהיבול כשחת.
בנוסף נזרעים באביב בארץ כ 50,000 דונם בממוצע לגידול תירס ומעט גידולי קיץ נוספים (פנסילריה, סורגום) לתחמיץ בשלחין (השקיה). רובם כדו-גידול אחרי חיטה או קטניות.
א'. סיכום כלל הדונמים, הנזרעים למאכל בהמה.
כ 550 אלף דונם.
- ב'. כמה דונם חיטה נזרע למאכל אדם בארץ.
בנוסף לנ"ל נזרעים בארץ כ 500 אלף דונם חיטת דורום לייצור גרעינים למאכל אדם. כאשר מדובר בשנת בצורת בדרום הארץ, והגרעינים לא התמלאו מופנה חלק מהגידול לייצור שחת לבהמות. כ 50% מהיבול של חיטה לגרעינים מתקבל כקש חיטה שהולך למאכל בהמה.
- ג'. כמה חיטה למאכל בהמה, יוצא מדונם בממוצע, וכמה לתחמיץ.
יבול תחמיץ או שחת חיטה או שעורה לדונם הוא כ 1.0 טון חומר יבש (כ 3 טון חומר לח) לדונם בדרום, וכ 1.3 טון חומר יבש לדונם (כ 4 טון חומר לח) במרכז ובצפון.
- ד'. כמה תירס למאכל בהמה, יוצא מדונם, וכמה לתחמיץ.
מדונם תירס לתחמיץ יוצא כ 2.0 טון חומר יבש או 5.7 טון חומר לח.
- ה'. כמה מזון מהארץ, פרה חולבת אוכלת ליום.
פרה מניבת חלב אוכלת בממוצע כ 25 ק"ג חומר יבש בליל, או 42 ק"ג בליל לח ליום. הבליל היבש מכיל כ 20-25% תחמיץ (מחיטה, שעורה או תירס שגדל בארץ) ובנוסף כ 10% שחת חיטה או שיבולת שועל (שגודלו בארץ).
בנוסף מכילה המנה כ 10% כוספאות (בעיקר מיובאות) כ 35% גרעינים עמילניים (בעיקר מיבוא) וכ 20% חומרי לוואי מיצור מקומי של תעשיית המזון לאדם. חלק מחומרי הלוואי הללו מקורם מסויה מיובאת (קליפות סויה, סיבי סויה וכו.), חלק מקורם מגרעיני תירס מיובאים (גפת תירס), חלק מקורם מגרעיני שעורה מיובאים (גפת בירה), ובנוסף מקבלות הפרות פסולת מחלבות, גפת ענבים, קליפות שקדים ועוד. כל רפת משתמשת בחומרי לוואי אחרים כתלות בזמינותם מתעשיית המזון שבסביבתה.
- ו'. כמה חלב נותנת פרה חולבת בארץ, בממוצע ליום.
הפרה הישראלית נותנת בממוצע כ 12,000 ליטר חלב לשנה או כ 40 ליטר חלב ליום ב 300 ימי תחלובה ממוצעת.
- ז'. סיכום לפי הנ"ל, כמה שטח בארץ, נזרע בשביל ליטר חלב.
תיאורטית: לייצור 40 ליטר חלב צריך 8.75 ק"ג תחמיץ ושחת על בסיס חומר יבש (בערך 0.09 דונם) או כ 22 ק"ג מזון גס לח. תעשו לבד את החשבון של תרומת חומרי הלוואי, כי יש יותר מידי פרמטרים לא ידועים לחישוב זה.
עדר החלב הישראלי מונה כ 100,000 פרות שמייצרות כ 1.2 מיליארד ליטר חלב לשנה.
- ח'. כמה פרה חולבת אוכלת מיבול חו"ל ליום. כמה זה באחוזים, יבול הארץ, מול יבול חו"ל, ביבש, וכמה זה באחוזים, ברטוב, כפי שהוא ניתן במציאות.
על בסיס חומר יבש הפרה אוכלת כ 35% מזונות גסים מתוצרת הארץ וכ 65% מתוצרת חו"ל בלי להביא בחשבון את חומרי הלוואי שפורטו בסעיף ו ששיעורם במנה תלוי ברפת ספציפית.
על בסיס חומר לח הפרה אוכלת בממוצע 42/22 = כ 52% מתוצרת הארץ לא כולל חומרי לוואי.

כל טוב וגמר תחימה טובה,

Joshua D. Klein

Tel: 972 -3- 9683349 972-50- 0349-622 E-mail: vcjosh@agri.gov.il

דרך המכבים 68, ת.ד. 15159 ראשון לציון 7505101 Maccabim Way 68, Rishon Lezion, Israel

בארץ ישראל באיסור. וכן יצור החלב עיקרו נעשה ע"י מאכלי האיסור, שהרי אם תאכל רק את מאכלי ההיתר לא יצא כלל חלב ואם תאכל רק איסור יצא כ-30% חלב.²

הפתרון האידיאלי שבהם הוא רכישת כל המאכל והתחמץ מגידולי שישית, או לרכוש מאכל הנ"ל מחו"ל, או בהצטת חרישת וזריעת הגידולים לחודש אלול והגידולים יגדלו מעצמם במשך השנה ויקצרו בעודה תבן קודם שתצמח התבואה שליש גידולה (ובאופן זה אף הגרעינים אינם נחשבים לתבואה ואין בהם איסור ספיחין ומותר להאכילה לבהמה, וכך הורה למעשה רבינו החזו"א) ולאחר מכן תעשה הקצירה במסגרת אוצר ב"ד (אולם גם בזה יש להקפיד שתהא ברשות אוצר ב"ד בזמן הביעור דבלא"ה הרי זה יאסר לאחר הביעור). אולם בפועל ד"ז לא נעשה, ורוב מאכל הבהמה כאן בארץ נעשה בשביעית ע"י זריעה באיסור, ומוצרי החלב מהמפעלים הגדולים (כמו תנובה) הם מבהמות שאוכלים מאכלים אסורים. וזורעים בשביעית קרוב למליון דונם לצורך הבהמות, שמתוכם כ-350 אלף דונם הוא לצורך החלב שתחת כשרותם של החרדיים, ומתוכם למעלה מ-120 אלף דונם הוא עבור שימוש החרדים לדבר ה'.

והנידון:

- א'. אם בחלב נוהג דיני קדו"ש (אף באופן שאוכלת מאכלי היתר, דהיינו מאכלי שביעית שאינם ספיחין וקודם זמן הביעור).
- ב'. אם החלב נאסר בשתיה לאחר שהוא נוצר מאכילת ספיחין.
- ג'. לאחר זמן הביעור שלכו"ע הם אסורים בהנאה כדמבואר בתוס' בקידושין דף נו ע"ב (סוף ד"ה המקדש), וכמו שביאר הרש"ש שם, אם הם אסורים בשתיה.
- ד'. אף אי חשיב זה וזה גורם ושרי בדיעבד, אם מותר לקנות לכתחילה מחלב זה (באופן שיכול לקנות חלב כשר בקל).
- ה'. אף אם מדינת מותר החלב, אם יש ענין להמנע משתיתו משום טימטום.
- ו'. אם יש בקניית החלב משום לפני עור דאורייתא ומשום איסור מסייע.

דין חלב שנוצר מחמת דבר האסור

ונתחיל בזה, הרמ"א ביו"ד סי' ס' סעיף א' כתב: בהמה שנתפטמה בדברים אסורים מותרת אבל אם לא נתפטמה כל ימיה רק בדברים אסורים אסורה, ע"כ. ומקור דבריו כתב בדרכי משה שהוא מהסוגיא בתמורה דף לא ע"א, דהתם תנן רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר כשירה שינקה מן הטריפה פסולה מעל גבי המזבח, ובגמ' מקשי מ"ט אלימא דמפטמא מינה אלא מעתה האכילה כרשיני ע"ז ה"נ דאסירא, אלא תני ר' חנינא טריטאה קמיה דרבי יוחנן כגון שהניקה חלב רותח משחרית לשחרית הואיל ויכולה לעמוד עליה מעת לעת, ופרש"י שהניקה חלב רותח כל ימיו משחרית לשחרית הואיל ויכולה לעמוד על אותו חלב של שחרית מעת לעת בלא שום אכילה אחרת וכשהגיע מעת לעת חזרה וינקה הלכך כל גדילתה ממנה היא "וואפילו אכלה דברים אחרים בינתיים", וכתב תוס' (ד"ה שינקה) ולפום ריהטא אפילו להדיוט, ומבואר שתוס' דנו לאסור אף להדיוט היכא שנתפטמה גם מדבר היתר אלא שאכלה מהדבר איסור בשיעור כזה שיכולה לעמוד על זה לחוד. ולפ"ז כתב הש"ך (סק"פ) שמשי"כ הרמ"א כל ימיה הוא לאו דוקא אלא ר"ל שעיקר גדילתה מהם, וה"ה אם אכלה דברים האסורים כל ימיה משחרית לשחרית אפילו אכלה בינתיים דברים המותרים דינא הכי כדאיתא בש"ס ורש"י ותוס' שם. והא דנסתפקו התוס' אי אסור אף להדיוט, ולא הוכיחו כן מסוגיא דע"ז דף מט ע"א דלא שרינן פרה שאכלה כרשיני ע"ז רק משום זוז"ג אבל בחד גורם

² הנה בחישוב כמות הספיחין שיש במנה של בהמה חולבת, ראיתי מביאים (בקונטרס גמולי מחלב) מאחד המומחים בתחום, שתמיד יש רוב ספיחין, ומאכל זה הוא מרכיב עיקרי ליצירת החלב. מצ"ב מסמך א'.
אולם אחד מגדולי הרפתנים כתב לי שהנתונים הם קצת שונים, שכמות האוכל בנפח תמיד יש רוב של ספיחין, כמ"כ במשקל בחומר הרטוב יש רוב של ספיחין, אבל בחומר היבש אין רוב. כמ"כ לעיקר יצירת החלב בדרך כלל אין זה נעשה ע"י רוב ספיחין. מצ"ב טבלה ברכבים של מזון הבהמה, ולאחר מכן הסבר ממומחה בתחום. מצ"ב מסמך ב' (בסוף החוברת).
זמן הביעור של מיני דגן, הם ברביעה שניה, כמו דתן בשביעית פ"ט מ"ז, עד אימתי נהנים ושורפים בקש ותבן של שביעית עד שתד רביעה שניה, שהיא ב"ז חשון - בשנה מקדימה, ובבנונית - בכ"ג בו, ובמאוחרת - בר"ח כסליו, כמו שפסק הרמב"ם בפ"י מנדרים ה' י"א ופ"א ממתני' ה' י"א, וכיון שלא מצינו זמן ביעור אחר, למיני דגן עצמן, יש לנקוט ר"ח כסליו. ועב"ז עוד בשו"ת המבי"ט ח"ג סי' מ"ה.

אסורה, היינו משום שנסתפקו בזה גופי אי גם כשנתפטמה מאיסורי אכילה אסורה או לא, ועי' בכנה"ג שפי' דזה גופא היה ראיית הרמ"א דהתוס' איירי באיסורי אכילה דאלי"כ במה נסתפק. אולם הגר"א (שם) כתב דמקור להאי דינא הוא מהסוגיא דע"ז דף מט ע"א דלא שרינן פרה שנתפטמה בכרשיני ע"ז אלא מדין זה וזה גורם משמע שאם לא נתפטמה רק בדבר איסור הר"ז אסור. עוד כתב הגר"א להוכיח מדברי הספרי שאם ינקה מטמאה ומטהרה מותר, משמע שאם ינקה מהטמאה לחוד הרי זה אסור. ובמה שנסתפקו התוס' בתמורה (משום דמשמע במתני' שם דלהדיט מותר מדאיצטריך לפסול לגבוה) ולא הוכיחו מהסוגיא דע"ז, ביאר הגר"א דספקם היכא שאכלה בינתיים דבר אחר דאפשר דחשיב זוז"ג אבל אם לא נתפטמה רק בדבר איסור ודאי אסור. ונראה מדבריו שפירש דברי הרמ"א נתפטמה "כל ימיה" מדברים האסורים, בדוקא, דרק בכה"ג אסרינן, אבל אם אכלה גם דברים המותרים הרי מדינא מותר, ובה נסתפקו התוס'. והיוצא מכל הנ"ל, דלרמ"א ולגר"א אם נתפטמה כל ימיה אסור, אלא דהרמ"א פסק כן אף כשאכלה משחרית לשחרית (וכדמבאר בד"מ שמקור דבריו הוא מהסוגיא בתמורה, וכמו שביאר דבריו הש"ך), והגר"א פסק כדבריו רק בגוונא שאכלה כל ימיה וכסוגיא בע"ז, אבל אכלה משחרית לשחרית תליה בספק התוס' בתמורה אי שרי ככל זוז"ג או שכיון שזה עיקר אכילתה אז יש לאסור אף דהוי זוז"ג. והרמ"א דאסר היינו משום דסבר דהיכא שעיקר אכילתה וגדילתה מהם ויכולה לעמוד עליה לא חשיב זוז"ג. (אולם לפמ"ש"כ הש"ך בדעת תוס' בדרך הב', דלא איירי אלא באיסורי הנאה (ודלא כרמ"א), לפ"ז נידון התוס' הוא כפירוש הגר"א).

ובדעת תוס' דנו האחרונים אי אסר בהדיט רק כשאכלה כרשיני ע"ז דהוי איסור הנאה, דאז כשאוכל הבהמה חשיב שנהנה מהאיסור אבל באיסור אכילה כיון שאינו אוכל האיסור עצמו שרי, או דאסר גם כשאכלה איסורי אכילה לחוד. וברמ"א משמע שלא חילק ובכל גווני אסר, וכן מבאר מדברי הגר"א במה שהביא מהספרי. ובש"ך (סק"ה) הביא שהמרדכי (יבמות רמז סו) והתוס' בע"ז דף מט ע"א (ד"ה שאם נטע) חילקו בזה (דבאיסורי אכילה מותר כיון שאינו אוכל האיסור עצמו), וכן הביא דעת האיסור והיתר (סוף כלל מז) דאפילו היכא שעיקר גדילתה היתה מן הבהמה טמאה שרי מטעם דמעוכל הוי כשרוף, וא"כ ה"ה נתגדלה כל ימיה רק בדברים האסורים דמותר. ובדעת התוס' בתמורה כתב הש"ך בב' פנים, א' שהתוס' קאי דוקא כשאכלה כרשיני ע"ז שהזכירו שם, דהוי איסור הנאה, וכן משמע באגודה, והא דנתספקו בזה ולא כתבו בפשיטות דאסור כדמוכח בע"ז דף מט ע"א דאי הוי חד גורם הוי אסור, משום ד"ל דוקא אכלה כל ימיה כרשיני ע"ז אבל משחרית לשחרית ואוכלת שאר דברים בנתיים לא, [ומבאר שאם עיקר מאכלה הוא מדבר איסור ואוכלת ג"כ דבר היתר נסתפקו התוס' אי חשיב ד"ז לזה וזה גורם, ולהלכה יעוי' במש"כ הפוסקים ביו"ד סו"ס פז]. ב' שתוס' כתבו כן רק לרבי חנינא בן אנטיגנוס ולא קי"ל כוותיה. אולם בתורת חטאת מפורש שתוס' איירי באיסורי אכילה (ולא באיסורי הנאה), והתוס' נחלק עם האיסור והיתר והמרדכי.

ובדעת הרמ"א שלא חילק בין איסור אכילה לאיסור הנאה, וכל שנתפטמה כל ימיה אפילו רק מאיסורי אכילה אסורה, הביא הש"ך מש"כ בתורת חטאת (כלל סה דין י') בשם האיסור והיתר דלפ"ז בהמה שינקה מחלב טמאה אפילו לא ינקה כל ימיה "אסור לכתחילה לקנות" מן הגוי, ויש בזה ב' טעמים, בתורת חטאת בשם או"ה כתוב דאם הוא דבר ידוע אסור משום מראית העין, ובש"ך כתב משום שאסור לעשות זוז"ג לכתחילה כדמבאר בסי' קמב סעיף יא דפרה שנתפטמה בכרשיני עבודת כוכבים מותרת דוקא דיעבד משום זה וזה גורם אבל לכתחילה אסור. [ובאמת ביאור הש"ך צ"ע, דתינח ברמ"א שאסר בהמה שנתפטמה מאיסורי אכילה ובעי' להתיר רק משום זוז"ג, שפיר יש לאסור לכתחילה, אבל האו"ה עצמו הרי ס"ל דאפילו נתפטמה כל ימיה מותרת משום דהוי כשרוף וא"כ מה שייך לאסור משום דזוז"ג אסור לכתחילה. ועי' בפמ"ג שביאר דעת האו"ה בצירוף ב' הסברות יחד, דאסור לכתחילה משום מראית העין שיאמרו זוז"ג שרי לכתחילה, וא"ש]. ועי"כ לכתחילה אסור לקנות אף מבהמה שלא נתפטמה כל ימיה מאיסורי אכילה.³

³ במש"כ האו"ה לענין בהמה של גוי שינקה מחלב טמאה דאסור לכתחילה לקנות, וביאר הש"ך לפי דזוז"ג אסור לכתחילה. מצינו ג"כ לענין בהמה של גוי שאכלה חמץ בפסח, דדעת הפמ"ג (או"ח סו"ס תמ"ח, ויובא דבריו לקמן) דאסור לאכול החלב שנחלב תוך מעלי"ע מאכילת החמץ דזוז"ג אסור לכתחילה.

ועיי בגליון מהרש"א שהביא מתשו' בית יעקב שלפיכך אף אם לא נתפטמה כל ימיה לכתחילה אסור לשוחטה עד אחר מעת לעת שנתעכל המזון. ועיי בפמ"ג שאף לש"ך שהתיר כשנתפטמה באיסורי אכילה, מ"מ לדעת האיסור והיתר אסור לכתחילה משום מראית העין שיאמרו זה וזה גורם שרי לכתחילה, וכ"ש כל ימיה שיאמרו דאוכל איסור, [אולם כתב הפמ"ג שכל המראית העין הוי רק אם הוא דבר ידוע], ולדעת המרדכי מותר לכתחילה.

והפמ"ג הביא כנסת הגדולה שכתב בשם הרמב"ם והרע"ב דאף לגבוה שרי מאחר מעת לעת, ופירשו מש"כ בגמ' משחרית לשחרית לא כפרש"י, אלא מעת לעת משחרית לשחרית כיון שיכולה לעמוד באותה אכילה. ולפ"ז כתב ליישב דליכא סתירה בין האיסור והיתר לתוס', דהאז"ה איירי לאחר מעת לעת והתוס' איירי תוך מעת לעת. והפמ"ג תמה דהרמב"ם והרע"ב לא איירי כלל כשאכלה כל ימיה כ"א כשאכלה פעם אחת, דבזה חידשו שכיון שחיותו כעת הוא מכח האיסור לכן מעת לעת הרי היא אסורה, אבל כשנתפטמה כל ימיה לא יהני מה שלא תאכל מעת לעת כדי להתייר, דהא בהדיא אמרו בע"ז דף מט ע"א פרה תרזה, אלמא דלא מהני מעת לעת, (ולדבריו ליכא חילוק בין ע"ז לשאר איסורים). והנה בניד"ד לגבי חלב אפשר דכ"ע מודו שאסור כיון שזה דבר שנוצר ממה שאוכלת יום יום, וצ"ע.

ולדעות הסוברים שרק אם נתפטמה באיסורי הנאה הר"ז אסור, כתב הפמ"ג דאפשר שזה דוקא באיסורי הנאה כזה שדינם בקבורה שאפרן אסור אבל בנשרפין שאפרן מותר אז גם הבשר מותר, (ולפ"ז כתב דבהמה האוכלת חמץ בפסח אז לאחר מעת לעת פשיטא דשרי דלאו מאיסורי הנאה בא החלב, אלא אף תוך מעת לעת כיון דהוי זה וזה גורם אסור לכתחילה מד"ס וכיון דיש ספק אי חמץ הוי מהנקברין או מהנשרפין הוה ספיקא דרבנן ולקולא), אך הוכיח בראיות לא כן אלא דאף בנשרפין דינו כן, ע"ש.

העולה לדינא, נתפטמה כל ימיה מאיסורי הנאה לכ"ע אסור, מלבד משיטת הפלתי (סי' ס' סק"א) שהתיר (מטעם שאף שבכך מגיע הנאה מאיסורי הנאה מ"מ הא הוי שלא כדרך הנאתו⁴, ע"ש). נתפטמה כל ימיה מאיסורי אכילה לרמ"א ולהגר"א אסור ולש"ך מותר. אכלה משחרית לשחרית (שעיקר גדילתם מזה) נסתפקו התוס' (לדעת הגר"א, וכן לפי ב' שבש"ד) אי אסרינן אף להדיט (או דשרי כמו זוז"ג), ולגבי איסורי אכילה בדעת הרמ"א (וכפי שפירש הש"ך) אסור, ולהגר"א בד"ז נסתפקו התוס'. ולענין לכתחילה, באיסורי הנאה אם נתפטמה מאיסור והיתר או אפילו מאיסור פ"א (ובתוך המעת לעת) אסור לכתחילה, ובאיסורי אכילה לרמ"א דינו כנ"ל, ולאז"ה אסור לכתחילה משום מראית העין היכא שידוע שזה איסור, ולמרדכי מותר.

הבאר היטב (סק"ג) הביא בית יעקב (סי' א) שחידש שבהמה שאכלה דבר איסור לכתחילה אסור לשחטה עד שתשהה מעת לעת, ובגליון מהרש"א (שם) הביא שהבית יעקב השיג עמש"כ הש"ך ואף המרדכי שהתיר הוי דוקא אחר מעת לעת לאכילה וכסברת הרע"ב (שהובא לעיל), ועיי בפתחי תשובה (סק"ב) שכתב שכ"ז דוקא כשאכלה בשיעור שיכולה לעמוד מעת לעת בלא אכילה אחרת, אבל משום דבר מועט אין לאסור לכתחילה לשוחטה.

אולם מה שנקטו בפשיטות שאפי' לאחר שנוצר החלב אסור לקנותו ולשתותו לפי דחשיב לכתחילה, לאו מילתא דפשיטא, ומצינו בזה סתירות בדעת הרמ"א, דביו"ד סי' קח סעי' א' לענין ריחא מילתא פסק, דלכתחילה חוששין דריחא מילתא ולפיכך אפה פת עם בשר אסור לאכלו עם חלב אם יש לו פת אחר אבל אם אין לו פת אחר בריוח מותר דזה מיקרי לענין זה דיעבד, והוסיף הרמ"א וכן אם עובד כוכבים אפה פת עם איסור אסור לקנות אותו פת אם יש לו פת אחר דכל זה מיקרי לכתחילה. ועיי בט"ז סק"ד שהעיר מדברי התורת חטאת שכתב לענין נכרי שבישל בכליהם דמותר לקנות מהם לפי שסתם כליהם אינם בני יומו ואף שנט"ל אסור לכתחילה מ"מ לא חשבינן הקנייה לכתחילה, ועיי בש"ך סק"ו שהעיר מדברי הרמ"א בסי' קכב סעי' ו' שפסק כן להדיא שאף דנט"ל אסור לכתחילה מ"מ כיון שכבר נעשה ביד עובד כוכבים מיקרי דיעבד. ולכן פי' בפמ"ג (שם בש"ך סק"ו) דדוקא בפת יש סברא להחמיר, ע"ש. עכ"פ עדיין קשה מדברי התורת חטאת בשם האז"ה שהביא הש"ך (בסי' ס' סק"ה) לענין בהמה שיניקה מחלב טמאה דאסור לקנותו מן הגוי לפי דזוז"ג אסור לכתחילה, (ועיי בשו"ת תורת חסד חאו"ח סי' כא סק"א שהעיר מזה). ובע"כ צ"ל דרק הכא יש סברא להחמיר עפ"משי"כ הפמ"ג כאן (סי' ס) דהוא משום מראית העין שיאמרו זוז"ג שרי לכתחילה, וה"ט איכא נמי גבי חלב שנחלב מבהמה שאכלת חמץ ומאכלי היתר, שאסור לשתותו ולקנותו משום מראית העין שיאמרו זוז"ג מותר לכתחילה.

⁴ ע"ש שביאר טעמו, דכי זהו דרך הנאתו שיתחלק האיסור לשפע מזון ובהמה ומאכילת בהמה נהנה מהאיסור אין לך שלא כדרך הנאה יותר מזה, ופרה שנתפטמה בכשיני ע"ז הוא בע"ז בדוקא דאסור אפי' שלא כדרך הנאתו, עכ"ד. ועיי בשדה חמד (מע' חמץ ומצה ב' סק"ד מד"ה אחר) שהביא מה דפליגי האחרונים ע"ז מכ"מ וס"ל דהוא דרך הנאה כדסברי כל הנ"ל, ועוד דקי"ל דשלא כדרך הנאתו מדרבנן אסור לבריא, ע"ש.

ובניד"ד גבי החלב, הנה לענין מה שאוכלת איסורי ספיחין אז אם היא אוכלת אף מאכלי היתר הוי זה וזה גורם, ולרמ"א זה אסור לכתחילה, ולא"ה אז אם ידוע שזה איסור (כמו שקורה בזמנינו שכמעט כל מאכל הבהמה הגדל בארץ הוא באיסור) נמי יש לאסור לכתחילה לקנות מהם, ולמרדכי לדעת הש"ך הרי זה מותר, ולדעת הבית יעקב בתוך המעת לעת נמי יש לאסור לכתחילה. ואם היא אוכלת רק ממאכלי איסור, **אמר הגר"א שטיינמן זצ"ל בפשיטות דלדעת הרמ"א החלב אסור**⁵, אולם חכ"א רצה לומר שלגבי החלב גם הבהמה עצמה חשיב חד גורם ותו חשיב זוז"ג ואף לרמ"א יהא שרי בדיעבד, אולם רבינו הגר"א"ל דחה דבריו ואמר **שהבהמה עצמה כלל לא חשיב כגורם עצמי, וכדחזינו ברמ"א שאם הבהמה נתפטמה כל ימיה באיסור הר"ז אסור, אף שהבהמה עצמה הוי נמי חד גורם, ובע"כ דהבהמה עצמה אינה חשובה גורם דהתירא**⁶, והטעם, יעוי' בספר יד יהודה (סי' ס אות ג' בד"ה וכ"ז באיסור) שביאר שכיון שהמזון מקיים לבהמה ובלא זה אינה יכולה לחיות לפיכך חשיב המזון לחד גורם, אולם הפר"ח (שם) ביאר בענין אחר, שכיון שאין ב' הגורמים עושים ביחד את אותה פעולה (כמו שאור שחלקו תרומה וחלקו חולין, ששניהם גורמים יחד לחמץ את העיסה) אלא הם גורמים שונים שכל אחד תורם תרומה שונה לחלב, אין זה נחשב לזוז"ג, ועיי' שהביא שכבר נחלקו בזה רש"י ותוס' בע"ז דף מט ע"א, והתוס' בתמורה (דף לא ע"א) שאסר בהמה שנתפטמה מכרשיני ע"ז אף להדיוט, אזיל לשיטותיה דלא חשיב ד"ז לזוז"ג, עיי'. ולדבריו יוצא שהרמ"א (בסי' ס) פסק כדעת התוס' דזה לא חשיב לזוז"ג, ודלא כמו שפסק המחבר ביו"ד סי' קמב סעי' יא (כדעת רש"י), ולפ"ז בניד"ד לדעת השו"ע חשיב ד"ז לזוז"ג, ולדעת הרמ"א לא חשיב ואסר. [ועיי' באבני מלאים (ח"ב תשו' ז') שכתב דאף המחבר הסכים לדעת התוס' דזה לא חשיב לזוז"ג, ולא התיר אלא באופן שהגורם העיקרי הוא של היתר, עיי'. ולפי דבריו אפשר שדעת הרמ"א הוא לכ"ע]. ואם היא אוכלת אף דברים המותרים אך עיקר גדילתו מהאיסור, לש"ך (בדעת הרמ"א) אסור ולדעת הגר"א זה תלוי בספק של תוס'. ואם ליצירת החלב סגי באכילת האיסור לחוד ובאכילת ההיתר לחוד, לכא"ל לדעת ה"י והפר"ח וכו"פ ביו"ד סו"ס פ"ז להחמיר בזה דלא חשיב ד"ז לזוז"ג, ומקורם מתוס' בע"ז דף סח ע"ב ד"ה לר"ש, (וכ"פ במ"ב סי' תמב ס"ק כה ובשעה"צ ס"ק מה), אך מדברי הגר"א שהובא לעיל בביאור דברי התוס' בתמורה שאפילו בכה"ג שעיקר אכילתה מדברים אסורים חשיב לזוז"ג, נראה דיש להקל בזה, (ואפשר דהכא כ"ע מודים דשרי), ולדבריו צ"ל דבמידי דאכילה לעולם חשיב לזוז"ג כיון שכל מאכל פועל ג"כ ונמצא שלעולם האיסור וההיתר גורמים לחלב. ואם היא אוכלת לאחר הביעור דינו כאוכלת איסורי הנאה, שדינו הובא לעיל⁷, **וכן שמעתי מהגר"א זצ"ל (ערש"ק פרשת ויגש תשע"ו) דבהמה האוכלת מאכלי שביעית לאחר הביעור (ולא ביעור), דין חלבה הוא כמו בהמה האוכלת בפסח מאכלי חמץ, שדינו מבואר בפוסקים באו"ח בסו"ס תמ"ח, אך לענין הלכה למעשה אמר שיש לשאול לרבנים, ע"כ.**

והנה האחרונים למדו מבשרה דבהמה שנתפטמה מאיסור, לחלבה. ודנו לענין אם מותר לאכול בפסח החלב מבהמות של נכרים שמאכילים אותם חמץ (איסור הנאה). ואצטט כאן מדברי המ"ב בהלכות פסח סי' תמ"ח ס"ק לג, וז"ל: ולענין חלב של בהמה שאוכלת חמץ אפילו היא של נכרי נחלקו האחרונים בזה, ודעת הפמ"ג להתיר החלב שחלבו אחר מעל"ע שאכלה חמץ, ויש מקילין (ישועות יעקב) אפילו בו ביום אם אוכלת שחרית וערבית מדברים המותרים, ע"כ. והנה הפמ"ג באו"ח (שם) ציין למש"כ ביו"ד סי' ס, ושם כתב בתה"ד: ולפ"ז חמץ בפסח אין לשותות חלב מבהמות עו"כ שאוכלין הבהמות חמץ איסורי הנאה, ולאחר שהיית מעל"ע יש להקל דלאו מאיסורי הנאה בא החלב, ובתוך מעל"ע נמי כיון דהוה לזוז"ג ומדברנן

⁵ ויש שרצו לטעון דמתחשבים לענין זוז"ג אף בשתיית המים, ולפיכך לעולם חשיב ד"ז לזוז"ג. ואולם ברמ"א הנ"ל חזינו לא כן, שהרי כל בהמה אינה יכולה להתקיים בלא מים ואפ"ה כתב שאם עיקר מאכלה מאיסור אסור ולא חשיב משום שתיית המים לזוז"ג, [והטעם לפי שמים אינו דבר המזין, אלא שבלי נוזלים הבהמה אינה מתקיימת, ולפיכך לא חשיב שהפיטום והחלב נוצרו מחמותו]. (אולם יש שטענו דיצרת החלב שונה מיצרת הבשר, ואי"צ לזה דוקא דבר המזין ולפיכך אף המים חשיב כחד גורם).

⁶ [ובניד"ד יש להוסיף עוד דכיון דבכה"ג גם הבהמה עצמה נאסרה כדמבואר ברמ"א, א"כ החלב שיוצא מהבהמה לא עדיף מהבהמה עצמה דחשיב איסור, ועיי' מש"כ בזה בהערה 10].

⁷ והנה עד כאן נגענו באיסור ספיחין ובאיסור הנאה לאחר הביעור, אבל יש שכתבו עוד לחשוש מצד איסור נעבד, דהנה דעת רוב הראשונים דנעבד אסור [מהרי"ץ גאון (הובא בתשו' הרמב"ם פאה"ד סי' טו), רמב"ן רשב"א נמוק"י מאירי ביבמות דף קכב ע"א, ריטב"א סוכה דף לט ע"ב, ר"ח סוכה דף מד ע"ב, פסקי רי"ד גיטין דף סא ע"א, תוס' רי"ד סוכה דף לט ע"ב תוס' רי"ד יומא דף פג ע"ב], והוא מד"ס משום קנס. והכא שזורעים בשביעית חמיר טפי, ובהא אפשר דלכ"ע אסור [כמש"כ הרידב"ז בריש סי' ג' לדייק מדברי הרמב"ם רפ"ד], ואיסור זה חמיר טפי דיי"א דהוא מה"ת [כ"כ תוס' ברי"ה דף ט ע"א דילפי' מקרא דלא נזרע, ראב"ד בתמים דעים כי דילפי' מכל שתיעבתי לך, רידב"ז שם, דרישה חו"מ סי' קמ"א]. ויש שאסרו נזרע בשביעית מטעם אחר, דתנן (תרומות פ"ב מ"ג) הנוטע בשביעית יעקור, ומטעם זה גם הפירות אסורים (ראב"ד פ"ד ה"ט"ו).

אסור לכתחילה, ע"כ, ומבואר בפמ"ג ב' דינים, א' דחלב הבא אחר מעלי"ע מזמן אכילת החמץ מותר משום דהחלב שבא אחר מעת לעת מאכילת האיסור לא בא מהאיסור, [וכן שמעתי מהגרא"ל זצ"ל דבנידון דידון כדי להתיר החלב בשביעית יש להאכילה מעת לעת אוכל ללא איסור], ב' דאף החלב הבא תוך מעלי"ע מדינא מותר כיון דהוא זוז"ג (שהרי אוכלת גם מאכל שאינו חמץ⁸) אלא מדרבנן זוז"ג אסור לכתחילה, ולפיכך אסור לשתות החלב. ודעת הישעו"י שאם עיקר מאכלה של היתר ויכולה לעמוד עליה מותר לפי דבכה"ג לא חשיב זוז"ג (וכדעת הרמ"א, ודלא כדעת הגר"א והש"ך בפ"י בתרא שגם בכה"ג חשיב זוז"ג). עוד מבואר במ"ב דלא חשש כלל לשיטת הכרתי ואסר בהנאה בגוונא דלא הוי זוז"ג. ובניד"ד⁹ אף אי הוי

⁸ ואין כונתו מצד שהבהמה עצמה חשיבא גורם דהתירא, שהרי מבואר בדבריו באו"ח סו"ס תמ"ח שכל הסיבה דהוי זוז"ג הוא לפי שאוכלת אף תבן (שאינה חמץ).

⁹ במש"כ לאסור החלב בשביעית עפמ"כ הפוסקים לזון לאסור חלב של פרות האוכלות חמץ בפסח, שמעתי מחכ"א לחלק בין הדברים, דשאני חמץ בפסח דהוי איסור הנאה דשם תוצאת ההנאה אסורה אף שאין בתוך הדבר הנאסר מגוף האיסור כלל, וכדוגמא לדבר מצינו ביו"ד סי' קמב סעי' ג' דנטל ממנה כרכר ואורג בו את הבגד אסור בהנאה, לפיכך י"ל שאכילת החמץ של אותו היום גרמה להנאת החלב וסגי בכך דחשיב ע"י שנית החלב שנהנה מאיסורי הנאה אף שגוף הבהמה אינה אסורה (שהרי לא אכלה כל ימיה), כפי דסגי שהכרכר לחוד יהיה איסור הנאה ולא חוטי השתי וערב שמהם נעשה האריג, אבל היכא שאוכלת איסור אכילה אין לאסור אלא כשגוף הנאסר נתהווה מן האיסור דוגמא מש"כ הרמ"א שאם נתפטמה כל ימיה מאיסור דבשרה אסור, לא כן החלב שנתהווה מהבהמה ולא מן מאכלי הבהמה נמצא דנתהווה מהיתר. וראיה לזה שהחלב נתהווה מהבהמה הוא ממה ששינו בבכורות דף ה' ע"ב היוצא מן הטמא טמא והיוצא מן הטהור טהור, וכן שם דף ו' ע"ב דבהמה טהרה נמי חידש הוא דאמר מר דם נעקר ונעשה חלב ..... וליכא מידי דאתי מחי ושרייה רחמנא והאי חלב כי אבר מן החי הוא ושרי.

והנה קודם שנדון בעיקר סברתו, אצטט תוכן דברי הפמ"ג באו"ח סו"ס תמ"ח. דשם דן בב' דברים, א', בפרה שאכלה חמץ בפסח אם מותר לשתות החלב, ושו"ת למש"כ ביו"ד סימן ס' ב', בפרה של של גוי ומאכילה הגוי חמץ בפסח, והישראל לוקח החלב ובתמורתו מתחייב הישראל באחריות הפרה, ודן אם מותר לו לשתות החלב כיון שהישראל נהנה מאיסור הנאה, ע"כ. והיינו דבנידון השני הוא מצד מה שהישראל נהנה במה שאכלה הפרה חמץ, ובשתיית החלב חשיב שנהנה (כמו בבגד שנעשה ע"י כרכר דאיסור הנאה), ובה צידד שאף אם אכלה ג"כ תבן דהוי זוז"ג מ"מ חשיב שהישראל נהנה מהאיסור הנאה, אך בנידון הראשון איירי שהישראל קונה מהגוי, ולישראל אין שום נפק"מ אם הגוי יאכילה חמץ או תבן, רק הנידון כיון שהוא נוצר מאיסור אי"כ חשיב כאיסור וכמש"כ ביו"ד סימן ס'.

ובעיקר הדברים, יעוי' בשו"ת מהר"ם שיק סי' רי"ב שדן בניד"ד, אם החלב יוצא מהאברים או מהמאכל, והביא לזה דברי הפמ"ג שכתב שהחלב בא מהמאכל בתוך מעלי"ע, והוכיח כן מדברי הרמ"א בסי' פ"א שאשה שאכלה איסור לא תניק את בנה לפי שזה מטמא, הרי חזין שהחלב נוצר מהאוכל, וכתב שכן מוכח מהחוש והנסיון שהוא יוצא מהמאכל. אלא שתמה דמהסוגיא בחולין דף סט ע"א מוכח שהחלב יוצא מהאברים, דדנינן בבן פקועה שהוציא את ידו מהו לגמוע את חלבו, חלב דעלמא לא כאבר מן החי דמי ושרי והא נמי ל"ש או דלמא התם אית ליה תקנתא לאיסוריה בשחיטה הכא לית ליה תקנתא לאיסוריה בשחיטה, (ולחלוקה פסק השו"ע ביו"ד סי' יד סעי' ה' לחומרא), הרי מבואר שהחלב בא מהאברים ולפיכך דנינן שכיין שאחד מאבריה לית ליה תקנתא בשחיטה לכך בחלב זה ליכא להתיר אכילה. וע"כ כתב שהחלב בא משניהם, ע"ש. [והנה האומר לחבירו מה שעזי חולבות מכור לך, נחלקו הראשונים על חלב של מחר שעדיין לא נוצר אי חשיב דבר שבא לעולם, דעת רבינו ירוחם (נתיב י"ז), הובא בחידושי רעק"א בבי"מ דף עב ע"ב) דחשיב דבר שבא לעולם, ודעת הרשב"א (בתשו' ח"ב סי' עב) דחשיב דבר שלא בא לעולם ולא חייל עליה הקנין, ולכא"י אי בעי לגורם חיצוני דהיינו לאוכל של מחר אי"כ פשיטא דהוי דבר שלא בא לעולם, שהרי עכשיו זה לא טמון בבהמה, וצ"ע].

והנה האחרונים דנו לאסור חלב מבהמה שאכלה חמץ בפסח, ודימו זאת לבשרה דבהמה שנתפטמה מאיסור. ואף מי שהתיר אינו משום שאינו דומה במציאות לבשרה וכחילוק שהובא לעיל, אלא מטעמים אחרים דחלבה לעולם חשיב זוז"ג או מטעם שאיסור חמץ לא חשיב נתפטמה כל ימיה אף לענין החלב שמתוך מעלי"ע או משום שחלקו על עיקר דינא דרמ"א דבהמה שנתפטמה וכדעת הרמב"ם או מטעם דחלב כיון דאישתרי אישתרי, הרי חזין מ"מ דליכא שום חילוק בין חלב לבשר ודלא כמש"כ לעיל. וצ"ל דהא דאמרין דחלב בא מהדם או מהאברים, אין הכוונה שזה מגיע מהם ולא מהאוכל, אלא שהאוכל מייצר את החלב דרך האברים או שזה מייצר את הדם שנהפך לאחר מכן לחלב.

ויש שכתבו ראה לחילוק זה מדברי החי אדם (נשמת אדם הלכות פסח סי' ט), ואצטט תוכן דבריו, שדן להתיר חלב בפסח מפרה שאכלה חמץ בתוך מעלי"ע מכמה טעמים, תחילה הוא דן להתיר לפי דלא חשיב נתפטמה כל ימיה באיסור שהרי כל השנה הוי שעת התירא, ולכן אף החלב שמתוך המעת לעת שרי כיון שמעלי"ע לא מהני כלום לחלב שיוצא כ"א לגוף החיטה כגון לחטים שנמצאו במעיה או החלב בכשרה שינקת מן הטריפה. ואח"כ כתב להתיר מטעם אחר, שהרי חלב אי לאו דכתב קרא להתיר ה"א דאסור כדאיתא בבכורות דף ו' ע"ב אי משום דדם נעקר ונעשה חלב אי משום דהוי כמו אבר מן החי, ע"ש, ועכ"פ יש בו איסור גמור ואפ"ה התיר השוב, וא"כ אמרי' הואיל ואישתרי אישתרי. ואין לומר דאדרבה מדאיצטריך קרא להתיר חלב מוכח דה"א לאיסור, וא"כ חידוש הוא ומחידוש לא ילפינן ונימא דדוקא דם התיר, זה אינו דא"כ אפילו אכלה שאר איסורין נאמר דהחלב אסור, אע"כ שאני דם דהוא גופא נעקר ונעשה חלב ולכן ס"ד לאיסור, משא"כ שאר דברים אינם בעצמם נעשים חלב, וע"י בחולין דף סט ע"א לענין חלב בן פקועה וביו"ד סי' (ס) [יד ס"ה], וע"י בש"ך סי' (קח) [ס סק"ה] מש"כ בשם המרדכי, ע"ש. אולם הרבה אחרונים חלקו על דבריו, וס"ל דלא אמרי' ביה הואיל ואישתרי אישתרי, וכ"פ במ"ב לענין חלב בפסח שהחלב נאסר, ואף שאר האחרונים שהתירו החלב לא התירו (מלבד הח"א) מטעם דהואיל ואישתרי אישתרי, וע"י בשו"ת תורת חסד (סי' כא) שהקשה עליו מהסוגיא בחולין דף סט ע"א, דדנינן בבן פקועה שהוציא לאחד מאבריה מהו לגמוע חלבו, דמבואר דלא אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי, דבאיסור דלית ליה תקנתא בשחיטה י"ל דלא התירה תורה חלב. וע"ע בגינת דודים (לפרמ"ג סי' נ"ב ד"ה ודע) שכתב ג"כ דבסוגיא בחולין מבואר דלא אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי, ופי' שהרי חלב בהמה טמאה אסור תו אית לך למימר דה"ה שאר איסורין ואין לך בו אלא חידושו. ובאמת הח"א עצמו הרגיש בקושיא זו, וציין בסוף דבריו לגמ' הנ"ל, אך לא ביאר כוונתו בזה.

עכ"פ מבואר בח"א חילוק זה שכתבנו לעיל, שחלב אינו נוצר מהאוכל כ"א מהדם והאברים, וכדמבואר בבכורות, ולפיכך יש לחלק בין יצירת הבשר שמבואר ברמ"א שאם נתפטמה באיסור ה"ז אסור לבין החלב שלא נעשה ישירות מהאוכל. אולם המעיין בדבריו יראה שמוכח ממש לאידך גיסא, שהרי לא כתב סברא זו כדי להתיר את גוף החלב מטעם שאינה נוצרת מהאוכל, אלא רק כדי לדחות שלא נאמר דחלב חידוש הוא ומחידוש לא ילפינן, לפי דחידוש זה לא אמרינן אלא לענין להתיר גוף החלב עצמו דהיא גופה דם שנעקר ונעשה חלב וכו' ולא כשאכלה שאר איסורין, והיינו משום דודאי שע"י האוכל נוצר החלב כמו שע"י האוכל נוצר הבשר, אלא דשאני דם דהוא גופא נעקר ונעשה חלב ולפיכך החלב הוא הדם בעצמו, (ולפיכך מחידוש לא ילפי' רק איסור כזה שהוא עצמו איסור ולא דבר שנוצר מאיסור), אבל ודאי שהדם נוצר ע"י האוכל, וכן שע"י האברים נוצר החלב מהאוכל. – נ"ב, הערה זו שמעתי מהגר"י בחר שליט"א.

[ולסיים אצטט מכתב ששלחתי לרבינו הגר"ח קנייבסקי שליט"א בענין זה (ממוצאי שביעית תשע"ה), וז"ל השו"ת: א' המ"ב

זו"ג אסור לשתותו כיון דזו"ג אסור לכתחילה, ואף הישעו"י שהתיר היינו רק במקום שעיקר מאכלה הוי מהיתר. ועוד שכבר נתבאר לעיל דעת המומחים שרוב מאכלה של הבהמה בנפח הס מאיסור, וכן יצירת החלב נעשה ע"י מאכלי איסור שהרי לדעתם אם תאכל רק ממאכלי היתר לא ייצא חלב ואם תאכל רק איסור יצא חלב נמצא שעיקר החלב הוא מהאיסור ובכה"ג ליכא להיתר דזה וזה גורם.¹⁰

והנה המרדכי פ"ז דיבמות (אות ס"ו) כתב בשם רבינו יקר לבאר מתניתין דתרומות פ"א ומייתי לה ביבמות דף סו ע"ב, כהן ששכר פרה מישראל אע"פ שמוזנותיה עליו לא יאכילה כרשיני תרומה, מפני שהבהמה מתפטמת מן התרומה, ונמצא שאח"כ יאכל הישראל תרומה, [והמרדכי דחה דבריו דא"כ אמאי אנו אוכלין תרנגולים המתפטמים מן השרצים, ע"ש. ולא ביאר טעמו אמאי אין חסרון במה שנתפטמה מהאיסור, ובפשוטו לפי שאוכלת עוד ממאכלי היתר והוי זו"ג, אולם הש"ך (יו"ד סי' ס סק"ה) כתב דמדבריו מבואר דשרי אף לכתחילה, וביאר דס"ל למרדכי שבאיסורי אכילה ליכא חסרון במה שנתפטמה, ע"ש]. וע"י בדעת תורה למהרש"ם (יו"ד סי' ס סק"ט) שהוכיח מזה שאף אם נתפטמה מאיסורי דרבנן הרי היא נאסרת, שהרי שם מירי באיסור דרבנן, דהא כרשיני תרומה הוא רק מדרבנן, (ע"י מה שציין בזה בדרך אמונה פ"ב מתרומות ה"ב בציה"ה ס"ק סא). ולפ"ז בניד"ד אף דהוי רק מאיסורי דרבנן נמי אית ביה דינא דנתפטמה.¹¹

היתרו של רבינו הגר"ז אם הוא שייך בזמנינו

ולמעשה מצאנו בספר עובדות והנהגות (ח"ב עמוד מו), ובספר בית אב (עמוד 486) ובספר הדור והתקופה (דף קפ"ח) להגר"א שלזינגר, מעשה רב בענין זה, ואצטט תוכן הדברים¹², בשנת השביעית תשי"ב היה מחסור גדול באוכל, ובעיקר ניזונו החרדים לדבר ה' ממאכלי חלב. והנה כשבא האדמו"ר ר' יואל מסאטמר זצ"ל לביקור בא"י אמר לאסור תוצרת חלב מחמת שהבהמות היו אוכלים ספיחים מהמצוי להם. הדבר כאב

בהלכות פסח (תמ"ח ס"ק לג) פסק כדברי הפמ"ג לענין בהמה האוכלת חמץ בפסח שחלבה שמתוך מעת לעת אסור. ויל"ע לדעת הרמ"א (יו"ד סימן ס') שפסק לענין בהמה שנתפטמה כל ימיה "באיסורי אכילה" שבשרה אסור, אם כן נמי לענין חלבה, שאם אכלה איסורי אכילה אז חלבה שמתוך מעת לעת יהיה אסור (כמש"כ הפמ"ג לענין חמץ בפסח). תשובה, כן. ב. אם ישנה הכרעה של החזו"א, בענין בהמה שנתפטמה מאיסורי אכילה, לענין בשרה ולענין חלבה. תשובה, לא ידוע לי.

¹⁰ והנה חכ"א רצה לטעון שכיון שכל השנים (עד שמיטה) אכלה הבהמה מאכלי היתר, תו לא חשיב שנתפטמה רוב ימיה באיסור, ולפיכך אף לרמ"א ד"ז מותר. אולם לפמ"ש הפמ"ג הנ"ל דכל יצירת החלב נעשה ממה שאוכלת מעת לעת תו לענין חלב זה חשיב שכל ימיה נעשה באיסור. [תו נראה שמש"כ הרמ"א כל ימיה היינו עיקר חייתה כמש"כ הש"ך, וא"כ מאכל שאוכלת זמן הרבה חשיב עיקר חייתה שהרי אינה יכולה להתקיים זמן רב בלא אוכל, וא"כ אף הבהמה עצמה נעשית חפצא דאיסורא. אלא שיש טענה דכ"ז הוי רק באיסורי הנאה שסו"ס חיותה הוי מחמת האיסור הנאה, לא כן באיסורי אכילה שכל האיסור הוי מחמת שהייתה נעשה ע"י איסור, וזה תלוי ברוב ימיה ממש].

¹¹ אולם שמעתי מחכ"א שאמר שמדברי רבינו יקר הנ"ל יש להוכיח לאידך גיסא, שחלבה שרי ולית ביה דין דנתפטמה (וכדעת החי"א), דהא התם תנן ישראל ששכר פרה מכהן הרי זה יאכילה כרשיני תרומה, ולכאורה לישראל יש בפרה את חלבה, ואפ"ה לא חששו שיבוא הישראל לשתות החלב, כמו בכהן ששכר פרה מישראל שחששו שהישראל אח"כ יאכל את בשרה, ובע"כ חזינן שחלוק חלב מבשרה, ודינא דנתפטמה (שפירש רבינו יקר בבשרה) לא שייכא בחלבה, וצ"ע. אולם באחרונים (שדנו לענין בהמה שאכלה חמץ בפסח) מבואר שנקטו לדינא שאף בחלבה איכא להאי דינא. אמנם לאחר העיון נראה דליכא שום חילוק בין פיתום הבשר ליצירת החלב ולק"מ, ונקדים בזה מש"כ הרב מפונביז הגר"ש כהנמן זצ"ל (בקונטרס דברי הרב) בביאור שיטת רבינו יקר, דהנה תנן התם כהן ששכר פרה מישראל לא יאכילה כרשיני תרומה, ובגמ' בע"ז דף טו ע"א מקשי' מאן למ"ד שכירות קניא אמאי לא יאכילה בתרומה, ולכאורה לשיטת רבינו יקר שהטעם שלא יאכילה כדי שלא יאסר הבהמות ישראל למשכיר א"כ אף אי שכירות קניא עדיין איכא להאי חששא. עוד הקשה הגר"ש מהסוגיא בכריתות דף ז ע"א כהן ששך בשמן של תרומה בן בתו מתעגל בו ואינו חושש דכתיב ומתו בו כי יחללוהו פרט לזו שמחוללת ועומדת, ומקשים דא"כ בהמה שנתפטמה מתרומה אמאי אסורה לישראל הא כשבלע נתחלל וא"כ לא נתפטמה מתרומה אלא מחולין. וביאר הגר"ש עפ"ש הרמב"ם פ"א מתרומות ה"ח ובמל"מ שם, דלא נתחללו אלא באכילת כהן, דאכילת היתר ומצוותו בכך, וחשיב שנעשה מצוותו לאחר שנגמר הנאתו, אבל באכילת זר לא נתחללה ועדיין תרומה היא, ע"ש, ועפ"ז ביאר דאי חשיב בהמת כהן תו באכילתה נתחללה ולא חשיב נתפטמה מתרומה משא"כ אי חשיב בהמת ישראל, ומעתה א"ש הא דקתני התם ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה, והיינו דכיון דחשיב הבהמה של כהן תו פקע מיניה שם תרומה ושפיר יכול לשתות אף את חלבה.

¹² אצטט כאן גופא דעובדה שהובא בספר "בית אב" להגאון הרב אליקים שלזינגר שליט"א וז"ל: מעשה שהיה בשנת השביעית תשי"ב בירושלים ת"י אשר אספקת אוכלים נקיים מחשש שביעית לא היה מסודר אז, והיה עיקר מאכלם של שומרי שביעית חלב ותוצרת חלב ואלו ירק וצמח לא בא לפניהם, והיו רבים שחלו ונחלשו מחמת זה. וכשבא לבקור כ"ק אדמו"ר מסאטמר זצ"ל פסק לרבים שמאכלי חלב ג"כ אסורים מחמת שהבהמות היו אוכלים ספיחים מהמצוי להם, וחרדה העיר. ובאותו ערב כשבקרתי אצל מרן זצ"ל מבריסק כדרכי ראיתיו מיצר ודואג על הדבר כי חשש לבריאות בני העיר (ואם כי הוא עצמו וב"ב לא בא מאכל חלב לפניהם), ואמר שרצונו לעיין בסוגיא ההיא ולמד עמי אז סימן ס' בשו"ע ביו"ד ובש"ך שם בעיון רב, כי המציאות היא שסודר ע"י הבד"ץ שעיקר סעודת הבהמות פ"א ביום היה היתר רק זולת זה אכלו 'ספיחים המזדמנים', ונו"נ בכל השיטות בנדון זו"ג באסור אכילה שאין בו איסור, דעת המתירים והאוסרים, וגם דעת הפלתי ויגע ועמל למצוא סמך היתר לבני העיר, וכעבור חצות הלילה בירר ההיתר – דשביעית דרבנן, ואינו איסור"ה בצרוף דעת הש"ך שלא כהרמ"א, וצוה לי להליד בחוצות כי פסק שמותר לאכול מאכלי חלב, ולפרסם הדבר בשמו, [אע"פ שלעולם היה נמנע בירושלים לפסוק לרבים כאן יצא מגדרו מחשש פקו"ל], וכן עשיתי וכל מי שפגשתי בלכתי לביתי ספרתי לו. ולמחרת לפנה"צ כשהאדמו"ר מסאטמר זצ"ל בא להתפלל בביתו בבתו אוגורן ונודע לו הכרעת מרן זצ"ל מיד צוה לשמש להכריז בנוכחותו כי חוזר בו ומצטרף להיתר, ושקטה העיר.

מאד למרן הגרייז זצ"ל כי היה בזה כמעט ענין של פיקוח נפש, כי הרבה אנשים חלו בשנה ההוא מחוסר אוכל מזין. ואמר מרן הגרייז שהוא רוצה לברר את ההלכה בזה, והתעמק בענין זה כמה שעות, ולאחר מכן אמר שזה מותר משום זה וזה גורם שהרי חלק ממאכל הבהמות הם ללא חשש שביעית, ובצירוף דעת הש"ך החולק על הרמ"א וס"ל שדוקא אם הבהמה אכלה איסורי הנאה נאסרה הבהמה אבל לא באיסורי אכילה, ובצירוף שיטת הכרתי (סי' ס סק"א) דאף אם אכלה איסורי הנאה בלא זוז"ג אין נאסר החלב מטעם דהוי הנאה שלא כדרך הנאתו, ומשום חיי נפש יש להתיר זאת לכתחילה. והורה לפרסם בשמו כי הדבר מותר, וזו היתה הפעם היחידה שאמר לפרסם פסק דין בשמו. אולם מרן הגרייז עצמו לא שתה חלב, ולא אכל תוצרת חלב כל אותה השנה. עכ"ד. וצריך לידע שאף לדעת הגרייז שהתיר הדבר מ"מ בזמנינו שאפשר להשיג בנקל ממחלבות שומרי שביעית, צריך להקפיד לכתחילה לקנות דוקא מהם, דהא אף דק"ל זוז"ג מותר מ"מ אין זה אלא בדיעבד, אבל לכתחילה אסור אף לקנות מחלב זה כדמבואר באו"ה שהביא הש"ך ובפמ"ג, (אולם אין מוכרח דאפשר שכל דבריהם הם רק כשבא לקנות מהגוי, אבל כשבה לקנות מישראל כיון שלעושה עצמו הותר לשתות לאחר שכבר נעשה, א"כ אף לאחרים שבאים מחמותו מותרים בשתייה)¹³.

ויש להוסיף עוד, שבעיקר המעשה שהתיר הגרייז משום זוז"ג, הובא בספר בית אב דהוא לפי שהמציאות היה שסודר ע"י הבד"ץ שעיקר סעודת הבהמות פ"א ביום היה היתר רק זולת זה אכלו ספיחין המזדמנים, לא כן בזמנינו שעיקר מאכלה הוא מהאיסור, וכמו שפורסם דעת המומחים שרוב מאכלה של הבהמה בנפח וכן במשקל במנה רטובה רוב המנה הוא מאיסור, ובזה ליכא להיתר דזוז"ג כדמבואר בפמ"ג יו"ד סי' ס' שפ"ד סק"ה. ועוד דדעת המומחים דבלא מאכלי האיסור לא יהיה קיום לבהמה, וכן יצירת החלב נעשה ע"י מאכלי איסור, שהרי לדעתם אם תאכל רק ממאכלי היתר לא ייצא חלב ואם תאכל רק איסור יצא חלב, נמצא שעיקר החלב הוא מהאיסור ובכה"ג ליכא להיתר דזה וזה גורם, דהוי זה יכול וזה אינו יכול דליכא ביה היתר דזוז"ג כדמבואר במ"ב סי' שיי"ח סק"ג. ובמה שהתיר הגרייז היה בכהאי גוונא שהיה זה וזה גורם, שהיה בכהאי גוונא שעיקר סעודת הבהמות פעם אחת ביום היה היתר, כדמבואר בעיקר המעשה (עי' בהערה). ועוד יש להוסיף דבהיתר שלא כדרך הנאתם שכתב הכרתי לא שייכא הכא, דיעוי בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' כא אות ד') שהביא מתוס' בשבועות דף כ"ב ע"ב (ד"ה אהיתרא) דשלא כדרך הנאתם אסור מדרבנן, וכ"פ הש"ך ביו"ד סי' קנ"ה סק"ג (ורק לצורך רפואה התיירו), ומה שהתירו שלא כדרך זה רק בצירוף דהוי זה וזה גורם, א"כ למתבאר שבזמנינו ליכא להיתר דזה וזה גורם תו ליכא נמי להיתר של הכרתי. ועוד דכל היתר של הגרייז היה משום חיי נפש, לא כן בזמנינו שאפשר להשיג חלב כשר תו ליכא להאי היתרא.

ועוד דבעיקר המעשה שהיה בשנת תשי"ב, היה מצד שהבהמות אכלו ספיחין המזדמנים (כמש"כ בספר בנין אב), ובזה התיר רבינו הגרייז, ולא בכה"ג שזורעים במיוחד עבורם. והוא מכמה טעמים, א', שד"ז נאסר מדין שמור ונעבד (וכשזורעים בשביעית חמיר טפי ד"א דלכו"ע הפירות נאסרים), והוא נוהג בכל מאכל הבהמות גם במה שלא גזרו עליהם דין ספיחין, ולשיטות האוסרים הרי הם אסורים אף בהנאה (וא"כ א"א לצרף לזה שיטת הש"ך שבהמה שנתפטמה מאיסורי אכילה מותר), ונאסר אף שלא כדרך הנאתו משום שאיסור שמור לא כתיב בלשון אכילה אלא בלשון איסור בצירה, וכדמבואר כע"ז בפסחים דף כד ע"ב

¹³ עוד יש להוסיף מש"כ בתשו' הרא"ש (כלל כג סי' ו) דאיסור שאסור לכתחילה ומותר בדיעבד אם רגיל בכך נחשב לכתחילה ואסור אפילו בדיעבד, והעתיקו הטור באו"ח סי' תקיז, וכ"פ בשו"ע שם סעי' ב', [וע"ש במקור חיים (לבעל החוות יאיר) שכתב דזה בנין אב לכל מקום שהתירו רז"ל דבר בהנאה או באכילה בדיעבד דברגיל אסור]. וכ"כ המהרי"ק (שורש ל"ט) דאין לחלק בין דיעבד לכתחילה אלא בדבר הבא באקראי אבל אם עשאו בקביעות נחשב לכתחילה ואסור בדיעבד, והעתיקו הדרכי משה ביו"ד סי' ע' אות ב'. ולפ"ז אפילו לחולקים על המ"ב ומתירים החלב ע"י זוז"ג, מ"מ בשביעית שרגילין בכך להאכילן במשך כשנה שלמה ספיחין ולשתות החלב שלהם, נחשב לכתחילה ואסור לכ"ע לשתות החלב. וע"ע בב"י יו"ד סו"ס צ"ז שהביא דברי האגור לענין פת שנאפה עם צלי של גוי בדיעבד, אף שריחא לאו מילתא מ"מ אם יש פת אחרת חשוב כמו לכתחילה ולמה תניח ההיתר ותאכל האיסור. והבי"ה השיג עליו, לפי דדיעבד מותר גמור הוא ואפילו יש פת אחרת לפניו מותר לאכול מזו. והרמ"א בסי' ק"ח סעי' א' פסק דברי האגור לענין אם עובד כוכבים אפה פת עם איסור אסור לקנות אותו פת אם יש פת אחר דכל זה מיקרי לכתחילה [אבל אם אין לו פת אחר בריוח מותר בשניהם דזה מיקרי לענין זה דיעבד]. וע"ש בערוך השולחן סעי' י"ד שגם בישראל העושה כן אסור לכתחילה כשיש לו פת אחר אף שיגרם לו הפסד בפת. ובגיד"ד נראה דאף אם נתיר בישראל מטעם דמאחר שהותר לעושה הותר לכל, מ"מ כאן יש לאסור מב' טעמים, א' דהיכא שעושה כן בקביעות יש לקנוס אף לישראל העושה דחשיב לכתחילה כמש"כ לעיל, ב' דחברת תנובה מאחר שהיא בבעלות גוים, תו חשיב כקונה מגוי ולא מישראל, דאסור לכתחילה כשיכול להשיג בקל.

לענין בב"ח וכלאי הכרם דאסורים גם שלא כדרך מה"ט, והאריך בזה בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' קעט), ע"ש, וא"כ אף היתר הכרתי לא שייך כאן. [אולם לפמש"כ בדרך אמונה פ"ח הי"ב ד"ה בד"א (בסופו), ליכא ביה חסרון דשמור ונעבד]. ב', היכא שזורעים במיוחד עבור הישראל יש בזה משום לפני עיוור ואיסור מסייע, ובפרט בזמנינו שנתרבה מאוד עדת החרדים כאן בא"י וזורעים במיוחד בשביעית עבור ציבור זה (ואם ידעו שהחרדים לא ישתמשו בחלב שלהם, הרי הם יזרעו מאות דונמים פחות), הרי יש בזה משום לפני עור דאורייתא ואיסור מסייע, ואף להגרי"ז הר"ז אסור, וע"י בסמוך מה שנכתוב בזה. ג', במה שאוכלת אף אחר הביעור, דהנה כל מאכל הבהמות הקדושים בקדו"ש (אף במה שאין בו משום ספיחין) נאסרין בהנאה לכו"ע לאחר הביעור, וא"כ אף לש"י בעינן למיסר, ואפשר עוד דבאיסור אחר הביעור אין כתוב בתורה בלשון אכילה וממילא אסור אפילו שלא כדרך הנאתם, ורק בנידון שם שהיה קודם זמן הביעור אלא דחשו לאיסור מצד מה שאוכלת ספיחין המזדמנים, בזה התיר הגרי"ז בצירוף דעת הש"ך.

קדושת שביעית בחלב

וכעת נבוא לדון בגוונא שאוכלת מאכלי היתר (דהיינו מאכלי שביעית שאינם ספיחין קודם זמן הביעור) אם צריך למיחש שיש בחלב קדו"ש. הנה ברבינו יקר שהביא המרדכי (הובא דבריו לעיל) מבואר שנוהג בהם דיני תרומה ואסור לזרים¹⁴. אך עדיין אין זה ראייה לניד"ד דאפשר דלזרים תרומה הוי חפצא דאיסורא. ובאמת מצינו נידון כע"ז בשו"ת מהרי"ט (סי' פ"ג) בענין עלי התותים לתולעי המשי בשביעית, שדן אם במשי היוצא מהם יש "איסור סחורה", ואצטט לשונו: ואע"פ שא"כ מוכרין המשי ועושין ממנו סחורה אין לחוש בזה שהרי כבר נתבערו פירות שביעית מן העולם ונאכלו ופנים חדשות באו לכאן שהמשי גדל מן התולעים ואין לך דבר שנוהג בו קדושת שביעית אלא גוף הפרי עצמו או חילופיו אבל אחר שנתבער וכלה היאך יהיה במה שגדל על ידו קדושת שביעית, וגדולה מזו אמרו בתרומות בפ' הזורע ספיחי שביעית גידוליהן חולין, כ"ש אלו שאינן גידולין, עכ"ל. ומבואר דליכא בהם קדו"ש, ואף אם נתפטמה מאיסורי ספיחין נמי היא מותרת כדחזינן שהוכיח כן מגידולי ספיחין. ולפ"ז יש שרצו לומר דאף לרמ"א שאוסר בהמה שנתפטמה מאיסורי אכילה מ"מ אם נתפטמה מאיסורי ספיחין ומדבר הקדוש בקדו"ש הרי היא מותרת, כדחזינן בדבריו שהוכיח מגידולי ספיחין דהוי איסור.

אולם אחר העיון נראה דליכא שום ראייה מדברי מהרי"ט, והאיר בזה עיני הרה"ג ר' יהושע בחר שליט"א, ובתחילה העתיק מש"כ 'כנסת הגדולה' (סי' ס סק"י) אחר שהאריך בדבר העוף הנקרא בלעז 'פאטה' שמתפטמת מטחולי בהמה טריפה ויכולה לעמוד מעת לעת (ר"ל דאף שאוכלת נמי דבר היתר מ"מ כיון שיכולה לעמוד ואיסור לחודיא אסור כדמבואר בתוס' בתמורה וכ"פ הרמ"א), הביא מעשה שהיה בסעודה של שבוע הבן ומשכו ידיהם מן העוף הנ"ל שאסורה, והמשיך בזה"ל: אחר סיום הסעודה הלכו לבית 'מורנו הרב' וספרו לו כל המאורע, והוא הוקשה בעיניו לאוסרה וחזר לקיים המנהג כמנהגו הטוב לאשר ולקיים המנהגים, וכתב קונטרס על זה ושלחו אלי, והעמוד אשר נשען עליו להתירה הוא, מפני שמפרש מ"ש בתמורה "ולפום ריהטא אסורה אף להדיוט" קאי לכרשיני ע"ז, משום דחמיר טובא כתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרס, אבל נתפטמה באיסור שאינו של ע"ז אפילו נתפטמה כל ימיה שרי להדיוט, והאריך בזה, ע"כ. והנה שיטת מורו בכנה"ג שם הוא המהרי"ט [כדמבואר בהדיא בפלתי שם סוס"ק א'], והוא ס"ל כדעת החולקים ארמ"א דליכא דין נתפטמה באיסורי אכילה, וכל הסברות שכתב דנאכל ופנים חדשות ועל כולנה הדימוי לגידולין הם ממש הסברות שכתב הש"ך לחלוק ארמ"א, (והמהרי"ט פליג ארמ"א ביותר שאף באיסורי הנאה ליכא דין נתפטמה מלבד ע"ז דחמיר טפי דכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרס), וא"כ מי שבא להוכיח מדברי מהרי"ט הנ"ל לדין בהמה שנתפטמה באיסורי שביעית דמותר לאו כלום, שהרי דעת המהרי"ט לחלוק העיקר דברי הרמ"א, וא"כ יוכרח לאידך גיסא שלדעת הרמ"א דאסר בהמה שנתפטמה באמת יהיה בזה אף דיני שביעית.

ולענין דינא נראה דלית ביה דיני שביעית, מטעם שקדו"ש ליכא אלא בגוף הפרי ולא במה שנשתנה (והוי דין מיוחד בקדו"ש), דהנה בירושלמי פ"ט ה"ה איתא תבן של שביעית אין נותנים אותו בכר, נתנו בטל והוא

¹⁴ וע"י לעיל באות 11 במש"כ בשם הרב מפונבז, ולפ"ז אף לדעת רבינו יקר כל שאכלה בהיתר נעשית מצוותה בכך ונתחלל ותו ליכא קדו"ש, וכל נידונו הוא לפי שאר ביאורים בפירוש דברי רבינו יקר.

שישן עליו, והביאו הרמב"ם פ"ה הכ"ג בזה"ל: ואם נתן (בכר) הרי זה כמבוער, וביאר החזו"א (סי' יג סק"ח) כונתו שכיון שנשתנה להיות כר הוי כמי שאינו, וכי"ז בצבע שבבגד, שכיון שנהרס ומתבטל ובטל לבגד. [ואפשר דמה"ט ליכא בדבש דבורים קדו"ש על אף שהדבורים מוציאים הנקטר מכל מיני פרחים, לפי שהצוף השתנה לדבש ופנים חדשות באו לכאן]¹⁵. אולם אם אכלה הבהמה ספיחין כיון דהוי חפצא דאיסורא נאסר החלב וכמש"כ הרמ"א גבי נתפטמה מאיסור שהבשר אסור, והדברים מפורשים בחזו"א (שם) שביאר הא דאיתא בב"ק דף קא ע"א בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק, דאיירי בצבע באיסור מתחילה כגון ספיחין או אחר הביעור, ע"ש, הרי אף שבצבע איכא שינוי גדול כדחזינן שאם צבע קודם שנעשה איסור פקע מיניה קדו"ש, אפ"ה כשצבע לאחר שנעשה איסור ידלק. (ומצינו ג"כ בשאר איסורים שלא פקע האיסור במה שנשתנה ונעשה לפנים חדשות, דיעוי' בבכורות דף ו' ע"א דם נעכר ונעשה חלב, והיה ראוי לאסרו מדין דם לולי הגילוי המיוחד להיתר, וע"ע בתמורה דף לא ע"א אפרוח ביצת טריפה מותר לפי שאין האפרוח נוצר מהביצה אלא רק אחר דמסרתא והוי עפרא, ומבואר דבלא פרט זה דמסרתא היה אסור אף שנשתנה הביצה לאפרוח, ויש הרבה לפלפל בזה ואכ"מ).

בהמה שנתפטמה מאיסור אי דינה כמנקת

עוד יל"ע דאף אי ליכא בחלב איסור עצמי, מ"מ ראוי לזהר מאוד מלשתותו מטעם אחר. דהנה הרמ"א בדרכי משה (יו"ד סי' פא סק"ט) כתב, וז"ל הגהות אשיר"י (פ"ב דע"ז סי' ו') להזהיר המינקת שלא לאכול נבלות וחזיר וכ"ש שאין להאכילו דברים טמאים וראיה מאחר שאכלה אמו ממין ע"ז וזה גרם לו לעת זקנתו שיצא לתרבות רעה (ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א, דף ז' ע"ב) עכ"ל. וכ"פ הרמ"א (שם סעיף ז') שמינקת האוכלת דברים האסורים לא תניק את בנה משום שמוליד לבן טבע רע, וכתב הש"ך (סי"ק כה) והט"ז (סי"ק יב) דר"ל דאף כשאוכלת איסור מפני פיקוח נפש ג"כ לא תניק את בנה, ובבית הלל (שם) פ"י דר"ל דאף אם הוא לוקח מינקת עכו"ם לביתו אז יזהר שלא ליתן לה דברים אסורים רק יתן לה לאכול מה שהוא אוכל דברים המותרים, ודייק כן ממש"כ התורת חטאת וז"ל: אסור לכתחילה להניק תינוק מן הנוכרית במקום שיש שם ישראלית, ואם לאו מותר, ומ"מ טוב להזהיר אותה שלא תאכל דברים טמאים, עכ"ל, הרי מוכח בהדיא דקאי אנכרית נמי, כמו שפרשתי, עכ"ד. וכ"כ הפנ"י בב"מ דף נח ע"ב שגם בגוי יש טימטום, וד"ז נשאר אצלו אף לאחר שיתגייר, (אלא שבזמן שהוא גוי אין נפק"מ בכך). ועב"ז עוד ברש"י בסוטה דף יב ע"ב ד"ה דבר טמא ובמהר"ץ חיות שם. ולפ"ז דנו לומר אף בניד"ד כן, דאף אי חלב זה שרי מדינא מ"מ יש בזה משום טימטום חלב, ולא איכפ"ל בזה שהבהמה לא עביד שום איסורא, ולא מיבעיא כשאוכלת לאחר הביעור (דלכ"ע הרי הוא נאסר בהנאה) או ספיחין לשיטות האוסרים בהנאה דאית באכילתה עבירה, אלא אף לשיטות דספיחין הוי רק איסור אכילה מ"מ יש בו את הטבעים הרעים שגורמים לטימטום חלב. ועיי' במשך חכמה (דברים ו, י-יא) שכתב דכשנכנסו לארץ הותר להם לפי שעה לאכול דברים אסורים אפ"ה יש בזה משום טימטום חלב אף שאכילתם הוי בהיתר, ולכן אף שהותר קדרי דחזירי ב'ז' שכבשו מ"מ מסיק "השמר לך" כי טבע דברים האסורים שמטמטם את חלב אפילו כשאוכלם בהיתר, והינו שהטימטום נעשה ע"י התכונות הרעות הטבעות בו ללא קשר לאיסור, וכמש"כ הבית הלל, וא"כ אף הכא כן. [ועיי' בדרשות הר"ן (דרוש י"א ד"ה ואני סובר) שכתב שאם אוכל דבר איסור בזמן שהורו ב"ד בטעות שיש בזה היתר אכילה אין האכילה הזאת מזיקה לנפשו ואינה מטמטמת את מוחו וליבו, ע"ש, ויש שרצו להוכיח מזה שבזמן שיש היתר לאכול ד"ז אין זה מטמטם, אך אין זה מוכח, ד"ל שלבית דין יש כח לשנות את הטבע (כדאיתא בירושלמי פרק הנודר מן המבושל סוה"א, כתובות פ"א ה"ב, סנהדרין פ"א ה"ב, והעתיקו הש"ך ביו"ד סי' קפט ס"ק יג), ולפיכך כשפסקו שזה דבר המותר הרי לא רק שהתירו לאיסור אלא הם שינו את החפצא דאיסורא ואין כאן שום דבר האסור. אולם ראיתי מביאים שהמהר"ל (בתפא"י פ"ח) כתב בהדיא דלא כמשך חכמה, שכתב שבשנות הכיבוש שהותרו קדלי דחזירי באכילה לא היה באכילתם טימטום חלב].

ובדבר זה לא מהני מה שהבהמה אוכלת ג"כ היתר (דהיינו ששותה הרבה מים ואוכלת עוד ממאכלי היתר) כדחזינן ברמ"א שלא חילק בזה, (ועמש"כ בזה שבט הלוי ח"ו סי' צח סק"ב). ומצאנו בפר"ח (סי' פא ס"ק

¹⁵ ומצינו בכ"מ שלאחר שנעשה בו שימוש פקע קדושתו, יעוי' כריתות דף ז ע"א כהן שסך בשמן של תרומה בן בתו מתעגל בו שכבר איתחיל, וכן אמרו ביומא דף פא ע"א זר שבלע שזיפין של תרומה והקיאן ובא אחר ואכלן השני משלם דמי עצים לראשון וכתבו התוס' במנחות דף סט ע"א דה"ט משום דכבר איתחיל. ועמש"כ בזה החזו"א בחולין סימן רי"ד סק"ה ד"ה ע"א.

כו) דברים נוראים בעיני זה, ואצטט את לשונו: דאעפ"י שקטן אוכל נבלות אין מצווין להפרישו היינו מעיקר דינא אבל מ"מ יפרישוהו מפני שמוזיק לו בזקנותו שגורם לו טבע רע וסופו לצאת לתרבות רעה ולפי שבזמנינו זה אין נזהרים מעניינים אלו רוב הבנים יוצאין לתרבות רעה ורובם הם עזי פנים שבדור ואין יראת ה' נוגעת בלבם ואף אם יוכיחום על פניהם לאו בר קבולי מוסר נינהו... ולפיכך צריך ליזהר הרבה בדבר, עכ"ל.

ובניד"ד בבהמה שאכלה ספיחין אם יש בשתית החלב משום טימטום, בפשוטו ד"ז דמי למנקת דמבואר ברמ"א בתורת חטאת שאף בגוי (שאינו מצווה) איכא טימטום בחלב. אך יש שרצו לומר דחלוק בהמה ממנקת, לפי שהטבע הרע הטבוע במאכלות אסורות עובר רק באדם ולא בבהמה משום שהטבעים אינם יכולים לעבור אלא ביצור אנושי דהיינו אדם, אבל בבהמה נבלע בגופה רק האוכל בלא הטבעים שבו, (ובני"א דמאכלות אסורות פוגמים את הנפש, ולכך רק באדם שנפשו נפגם הרי הוא מעביר זאת עלה, משא"כ בהמה שאין לו נפש הרי נבלע בגופה רק האוכל בלא הפגם), ולפיכך אף אם נתפסם הבהמה מאיסור ליכא טימטום בבשרה ובחלבה. וראיותם מהא שכתב הרמ"א בסי' ס' סעי' ה' דבהמה שנתפסמה בדברים אסורים מותרת, ולא אסר מטעם שכתב בסי' פ"א שזה גורם לטימטום, ומה"ט כתב (שם) שלא תינק ממי שאכלה איסור לפי שהוא מטמטם. וכן בש"ך שם השיג על הרמ"א שבאיסורי אכילה אף אם נתפסמה כל ימיה מותרת ולכאוי היכן נעלם דברי הרמ"א בסימן פ"א, ובע"כ מוכח דשאני בהמה ממנקת ולית ביה משום לתא דמטמטם, וכן דעת הקצות השלחן סי' קמ"ז דה"ש סק"ד שבבהמה ליכא משום טימטום, (אולם הטעם שכתב שם שבהמה ליתא משום טימטום אינו מחוור כ"כ). אולם דעת הרבה אחרונים שאף בבהמה איכא משום טימטום, ובתחילה הביא מש"כ בשו"ת ערוגות הבושם, שתמה על הרמ"א בסימן ס' שהתיר היכא שלא נתפסמה כל ימיה, דמ"ש מהא דלא תאכל המינקת דברים האסורים וכו', וכתב דהרמ"א איירי כאן על עיקר הדין, אבל איה"נ ראוי לבע"י לפרוש דלענין מטמטם לא מהני זוז"ג¹⁶. [ועפ"ז יש שכתבו לפרש מש"כ הדרכי משה בסימן ס' בדין דנתפסמה בסוף דבריו, ועי' לקמן סימן פ"א, (ואצטט לשונו: במדרכי ביבמות פרק אלמנה לכה"ג (סי' ס"ו) בהמה או תרנגולת שנתפסמה בדבר האסור או שרצים שריא, אבל בתוספות דתמורה פרק כל האסורים (דף לא ע"ב ד"ה שינקה) כתבו דאם לא נתפסמה כל ימיה רק באיסור אסורה, ועי' לקמן סימן פ"א), דכונתו כנ"ל, דאף דק"ל שאם לא נתפסמה כל ימיה מותר מ"מ יש בזה משום טימטום המבואר בסימן פ"א]. וכדבריו מבואר בתשו' מהר"ם שיק סימן רי"ב, שיישב קושית הש"ך (על הרמ"א שאסר אם נתפסמה כל ימיה מאיסורי אכילה, ממש"כ האו"ז דמעוכל הוי כשרוף), דכונת הרמ"א לאסור בנתפסמה כל ימיה לא הוי משום דהבשר נעשה לחפצא דאיסורא¹⁷ אלא משום שמטמטם שכתב בסימן פ"א, ע"ש. הרי מבואר דס"ל דאף בבהמה איכא משום טימטום. וכן מטו בבי מדרשא משמיה דאחד מגדולי ישראל שליט"א שאמר דמש"כ הרמ"א גבי מנקת הוי נמי בבהמה שאכלה איסור.

אלא דגבי בהמה שאכלה ספיחין, יש צדדים שאין בהם טימטום, א'. דאפשר דבאיסור דרבנן ליכא טימטום, ובפרט לפמש"כ הנתיה"מ (סי' רלד סק"ג) דאיסור דרבנן הוי רק דין אגברא. ומצינו בזה פלוגתא, בש"ך בסי' פ"א ס"ק כ"ו כתב בהדיא שאף אם אכלה דבר האסור מד"ס לא תניק, אולם התורת שבת (סי' שמג סק"א) השיג על זה, דכיון שאין בו איסור ותיעוב מצד עצמותו אלא איסורו מחמת גזירת חז"ל מסתבר שאינו מטמטם, ועי' בספר אילת השחר בזבחים דף ס' ע"ב שהביא שמרן הגר"ח מבריסק זצ"ל

¹⁶ ונפק"מ באופן שרואה את בנו אוכל ד"ז אי צריך להפרישו בעל כרחו, דהנה המ"ב בסי' שמג סק"ג כתב שקטן שלא הגיע לחינוך ואוכל מאכלות אסורות אין אביו מצווה למנעו בעל כרחו מלאכול מאכלות אסורות, וכ"כ בשו"ע הרב שם סעי' ג', ובמג"א (שם סק"ב) כתב דאף שאינו מחויב להפרישו, היינו מדינא אבל מ"מ במאכלות אסורות יפרישו מפני שמוזיק לו בזקנותו שמטמטם הלב וגורם לו טבע רע, אולם המ"ב השמיט ד"ז, ויעוי' בקצות השולחן (סי' קמז דה"ש סק"ד) שכתב שבדקדוק כתבו שאין אביו מצווה למנעו "בעל כרחו" ממאכלות אסורות, והיינו שזה ודאי שאם יכול לשדלו שלא לאכול מאכלות אסורות שמחויב למנעו כדי שלא יטמטם את ליבו אבל בעל כרחו אין צריך למנעו.

עוד נפק"מ במקום הצורך כגון לחולה שאין בו סכנה, אי שרי לאכילו דבר זה (שאינו בו איסור מדינא שהרי לא נתפסמה כל ימיה). דהנה המ"ב בסי' שמג סק"ב כתב שאם התינוק הוא קצת חולה וצריך למאכלות אסורות, מותר לומר לעכ"מ להאכיל אותם אפילו דבר שהוא אסור מה"ת, ומקורו הוא מהמג"א סק"ג, ע"ש. ולכאורה איך שרי להאכילו מאכלות אסורות הא זה מטמטם את לבו, והמג"א לעיל מיניה (שם סק"ב) כתב דאף דקטן שלא הגיע לחינוך אין אביו מצווה להפרישו מ"מ במאכלות אסורות יפרישו מפני שמוזיק לו בזקנותו שמטמטם הלב וגורם לו טבע רע, וא"כ איך כאן יאכלוהו ע"י עכ"מ, ובע"כ דבמקום צורך שרי לאכילו ד"ז.

¹⁷ אולם דבריו קשים מאוד, א', דבדרכי משה (שם) מבואר דמקור דבריו הוא מתוס' בתמורה, ב', דלפי דבריו יוצא שכל הטמטום הוי רק בגוונא שעיקר מאכלה הוא מאיסור, ובסימן פ"א סתם הרמ"א בזה, ולא כתב שדין זה שלא תינק הוי דוקא באופן שעיקר מאכלה הוא מאיסור.

חשש בחלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו משום טימטום, וכתב ע"ז הגר"א שטיינמן זצ"ל דאפשר שבשאר איסורים דרבנן מודה שאין מטמטם, ורק בזה דחשו חז"ל שמא חלב העכו"ם מבהמה טמאה, נקט הגר"ח דחשבוהו כחלב בהמה טמאה. ב' נחלקו האחרונים גבי חמץ בפסח שאין איסורו מחמת עצמו אלא מחמת שהזמן גורם, אם הוא מטמטם. ע"י בקצות השולחן (סי' קמז בדה"ש סק"ד) שאחר שהאריך שרק איסור חפצא מטמטם את חלב, הביא מש"כ בספר שערי דעה (יו"ד סי' פא) וז"ל: ואכן נראה דהיינו דוקא בדברים האסורים מצד עצמן אבל לא בדברים שמותרים מצד עצמן אלא שהזמן גורם האיסור וכמו חמץ בפסח אז אם הקטן אוכל מעצמו אין מצווין להפרישו, ע"כ, [וכן הובא (בקונטרס שלמה משנתו עמו' 231) בשם מרן הגר"ז מבריסק זצ"ל דבתערובת בשר וחלב ליכא משום טימטום], ויש שחולקים ע"כ וס"ל שאף איסור שהזמן גורם איכא לטימטום וחשיב איסור חפצא. וע"ע במש"כ בזה מרן הגר"א זצ"ל בחידושי עמ"ס זבחים (שם) להסתפק באוכל מעשר שני בגבולין אם זה בכלל מאכלות אסורות שהם מטמטמים, וכן בכל איסורי אכילה שאינם באים מחמת עצם הדבר, ע"ש. ומעתה בניד"ד גבי בהמה האוכלת ספיחין יש לדון בתרתי, א' שהספיחין אינם אסורין אלא מדרבנן, ואינו אסור בעצם אלא מחמת גזירה שלא יבוא ויזרע בשביעית, ב' דאין האיסור מצד עצמו אלא שהזמן גורם האיסור, (ואולם לא ברירא אי ספיחין חשיב כאיסור מחמת הזמן כחמץ בפסח, דהא גידולי שביעית (שנתלשו בשביעית) קי"ל דאסורין לעולם (ולא עד חנוכה), וצ"ע), וא"כ י"ל דאין בו משום טימטום. אולם מצאתי בספר "אגרא דפרקא" (סי' קכ"ו) שכתב דאף איסור שאינו בגופו של המאכל גורם לטימטום, ואצטט לשונו: על מה שהוא מן התימה, שרואים כמה פעמים שילדים בקטנותם הולכים לבית רבם, ומתמידים בלימוד התורה בכוונה וכו', ואח"כ כשגדלים מתהפכים חס ושלום במידות רעות ומבטלים התורה והתפילה, ומאין יתהווה זה וכו'. ואמר מהר"ם ז"ל שהוא על שאבותיהם האכילו אותם ממון של גזל שסיגלו ע"י משא ומתן שאינו באמונה, ונתפסו באיסורים ונהפך להם לבשר מבשרם, ועי"ז נולדים תאוות ומידות גרועות, והביא ראיה מזפק העוף על שנהנה מן הגזל לא נתקרב לגבי המזבח, כי לא לרצון יהיה, והגם שהעוף לא נצטווה, ע"ש.¹⁸

[ואולם לשתות חלב באקראי קיל טפי, וי"א דליכא טימטום כ"א באכילה ממושכת ולא באכילה ארעית, ועב"ז בנצי"ב דברים ו' י' בהרחב דבר, ובספר תורת הילדת פמ"ב הערה ב'].

¹⁸ וידוע שהאדמו"ר מסאטמר בעל הדברי יואל זצ"ל החמיר שלא לשתות החלב, ואמר שטעמו עפמ"ש"כ הגאון מפלאצק זצ"ל בספרו קובץ המנחה פרשת בהר, שבזמן בית ראשון ע"י שחיללו שביעית נמשך להם יצרא דע"ז, דידוע דמה שהאדם אוכל נהפך לדם בקרבו ומצות שמיטה ניתנה שיתקדש יבול הארץ ומה תושפע שפע קדושה להניזונים ממנה, וגם החי דהיינו הבהמה שאוכלת מהתבואה גם היא מתעלית בדרגתה לפי גודל הקדושה המושפעת בארץ בשביעית, ועי"ז יהיו כל מזונם בקדושה ויגרום להם קדושת הגוף לקיום התורה ולא יתגבר עליהם יצרא דע"ז, וע"י שחיללו שביעית בפירות הארץ ואכלו כ"ז נהפך לדם בקרבם והתגבר עליהם היצ"ר ביתר שאת עד שעבדו ע"ז, יעו"ש, ומטעם זה היה נזהר אף שלא לשתות החלב מהבהמות שנתפסו באיסורי שביעית, עכ"ד. (הדברים הובאו בספר "זכור לדוד" שיצא לאור לזכרו של הגר"ר פרנקל עמו' רז, ובספר "גינת ורדים" שיצא לאור ע"י ישיבת סאטמר עמו' 118).

[ואצטט כאן מעשה נורא שהובא בקונטרס 'קובץ ווי העמודים' בענין זה, וז"ל: בשנת תקצ"ו הגיע רבי עקיבא איגר זצ"ל לעיר לומזא, באחד הימים הגיעה אשה חשובה שקראו לה עטיל וכינו אותו עטיל די גבאיטע (עטיל הגבאית, היא היתה גבאית צדקה) ודמעתה על לחיה, היא נתברכה בתשעה בנים בעלי כשרון, חוץ מאחד בחור בן חמש עשרה שאין לימודו בגמרא עולה יפה, ואינו מצליח לקלוט כלום, בו בזמן שבלימודים אחרים כגון חשבון וכתביה הוא עולה על הילדים האחרים, כך שהוא בעל כשרון נפלא, אבל בגמרא אינו מצליח לקלוט כלום. השיב לה רבי עקיבא איגר, שגדולי הפוסקים כותבים שיש לזהר ולהשקיע במאכלות אסורות, ושאינו תניק לא יינק מנכרית, כי זה עלול להוליד בו מזג רע, ויטמטם את מוחו מלקלוט דבר תורה, כמבואר בש"ך (יו"ד סי' פא). האשה התחילה לבכות, איך זה יתכן, והרי הם שמרו עליו מכל משמר, אבל רעק"א אמר שלפי דעתו זו הסיבה היחידה שלכן מוחו נטמטם ואינו מצליח בלימוד תורתנו הקדושה. שאלה האשה אם כן מה עליה לעשות, השיב לה רעק"א, וחזר על כך כמה פעמים רק דבר אחד "לימוד ועמל התורה מתוך הדחק". היא ספרה את הדבר לבעלה רבי הירש לייב, וכאן החלו שניהם לחקור את בנם, היכן נכשל באכילת מאכלות אסורות, כאשר טען בתוקף שמעולם לא נכשל, התחילו לחקור היכן אכל אצל זרים, עד שהגיעו לאותה חתונה ששם נתכבד הילד במנה עגונה של מרק ועוף. אך גדלה התמיהה אצל ר' הירש לייב, הלה הכיר היטב בנאמנותו וביושרו של בעל המלון, מה גם שהשוטט דמתא אף הוא מנקי הדעת שבעיר, וכי אפשר שהאכילו טריפות חלילה. רבי הירש הגיע לשוחרט ואלא אותו אם הוא זוכר את השחיטה באותה חתונה, השוחרט החזיר כולו, רבי הירש לייב לחץ אותו ואלא האם השחיטה לא היתה טובה, לא, השיב השוחרט השחיטה היתה מצוינת, אם כן מה בכל זאת קרה. סיפר לו השוחרט דברים כהווייתם, באותו חתונה התחתן יקותיאל בזיווג שני, יקותיאל זה היה נשוי בזיווג ראשון לרחל, כאשר נתן לה גט, יצא ערעור של בעל התניא על הגט, כי אמנם שם עריסתה היתה רחל, אבל כולם קראו לה ראשיי. וגם זה לא ברור שאכן שם עריסתה היה רחל, ולכן הבעל התניא (שו"ת סימן לט) פסק שהגט פסול מדאורייתא, ואסור על יקותיאל בעלה להנשא שנית, עד שיתן לה גט נוסף, והוסיף מילים מזעזעות: "ובפרט בגזירת חכמים על השוחטים שלא ישחטו על החתונה ח"ו שום בהמה ועוף, ואם יעברו ח"ו תהא שחיטתן נבילה כדין העובר כו'. ולשומעים יונעם ותבוא עליהם ברכת טוב מה' הטוב". השוחרט התחיל לבכות, ואמר לו כמה כבר חזרתי בתשובה על המכשול שיצא מתחת ידי בשוגג, אני כלל לא ידעתי מכל הסיפור רק לאחרונה נודע לי שהבעל תניא אסר לשחוט על חתונתו וכל הבשר יהיה נבילה. כששמע רבי הירש לייב את הסיפור כבר נתחזר לו היטב למה התכוון רע"א, הבן אמנם אכל מאכל כשר, אבל גדולי הפוסקים אמרו ששחיטתו נבילה, וגם מאכל כזה מטמטם, (אף שאכל זה בשוגג, ע"י רמב"ן בשער הגמול ד"ה ועוד מצינו, ובאוה"ח ויקרא י"א מ"ג), וכל שכן מאכלות אסורות ממש].

לפני עיוור ואיסור מסייע

עוד ראיתי לעורר שיש איסור לקנות מוצרי חלב אלו משום איסור דלפני עור דאורייתא ומשום איסור מסייע מד"ס, דהנה איתא במו"ק דף יז ע"א שהמכה לבנו גדול עובר בלפני עור בזה שממציא לו סיבה שיעבור על כיבוד אב, כמ"כ בשביעית ממציאים סיבה למחללי שביעית לחלל השמיטה, שהרי אם יודיעו מראש לתנובה שהציבור לא יצרוך את החלב, ותנובה תודיע זאת למעבדי הקרקעות הם בהכרח לא יעבדו בשמיטה, שהרי בודאי לא יעבדו את הקרקעות אם לא יקנו מהם חלב שהרי הם אינם מעוניינים להגיע לפשיטת רגל ולהפסדים עצומים. כמ"כ אף לאחר שזרעו ועשו המלאכות באיסור, עדיין איכא איסור דלפני עיוור בזה שהרפתנים מאכילים לבהמות איסורי ספיחין ואיסורי הנאה לאחר זמן הביעור, [ואף האיסור דרבנן קי"ל (רמ"א או"ח סו"ס קסג, יו"ד סי' קס סעי' א) דאיכא איסור דלפני עיוור, ועי' בקובץ הערות (סי' עה סק"ב) ובמנח"ח (מצוה רלב – ב בקובץ המנחה) שכתבו שהמכשיל את חברו באיסור דרבנן עובר בלפני עיוור דאורייתא, והוכיחו כן מתוס' בע"ז דף כב ע"א (ד"ה תיפול), ועי' בשו"ת פניי (חוו"מ סי' ט) ובבית יצחק (או"ח סי' סב) ובשדי חמד (ח"ט סי' לו), ואכמ"ל]. ועי' ברמ"א או"ח סי' קסג סעיף ב' שהנותן לאכול למי שלא נטל ידיו עובר משום לפני עור באופן שנותן לו לחם משלו, ואפילו באופן שנותן לו מלחם של האיננו נטל ידיו, כתב המ"ב (שם ס"ק יב) שאסור משום מסייע לידי עוברי עבירה, וכאן נמי אם הציבור לא יקנה לא יזרעו כאלו כמויות, נמצא שהזמנת וקניית החלב זה ממציא את העבירה וכן הוה מסייע לידי עוברי עבירה. ויש שפיקפקו באיסור מסייע לאחר שקי"ל לדינא דשביעית בזה"ז דרבנן (רמב"ם פ"י ה"ט), א"כ תליה בפלוגתת האחרונים אם יש איסור מסייע בדרבנן, ועי' בפמ"ג (או"ח סי' קסג א"א סק"ב) וברמ"א (יו"ד סי' קנא ס"ד) ובש"ך (שם סק"ו) שנהגו להקל בזה, ועי' בשדה חמד (מערכת המ"ם כלל מא) שהביא הדעות בזה, ע"ש. ומ"מ נראה דשביעית כיון שעיקרו מה"ת חמיר טפי ולכ"ע אסור, וכדתנן בשביעית פ"ה מ"ט דלחשוד אסור לסייע, ולפיכך אחר הביעור לא תבור ולא תטחון עמה, ובירושלמי (שם ה"ד) איתא שאם מפרש אסור אפילו להשאל נפה וכברה ורחיים ותנור, ויתירה מזו מצינו שלישראל החשודים על השביעית אסור אפילו לומר שלום (כ"כ הר"ש בפ"ד דשביעית מ"ג לפי מה שמשמע בגמ' בגיטין דף סב ע"א דלישראל לא שרי למימר שלום, ודלא כמאן דמתיר בירושלמי).

ושוב ראיתי תשובה בנידון כעין זה ממרן בעל הקה"י זצ"ל (הודפס בקה"י חלקים, ח"ב סי' ז'), וכתב שיש בזה איסור דלפני עור דאורייתא ואיסור דמסייע, ואצטט לשונו: נדרשתי לאשר שאלוני מע"כ בדבר המלט מביחח"ר פלוני אשר בעוה"ר עובדים שם כמה עשרות פועלים יהודים בש"ק בפרהסיא אם מותר לקנות ולהשתמש במלט הזה... והנה המקום שיש לאסור הוא מג' טעמים, מצד לפני עור [דהא אילו נמנעו הקונים מלקנות לא היו הם עושים שלא ע"מ למכור], ומצד מסייע ידי עוברי עבירה [שזה אסור גם היכא שהרשע יעבור בלא סיוע שלו], ומצד מעשה שבת... ונחקור מתחילה מצד לפני עור שהוא לאו דאורייתא, הנה פשוט מאוד דענין לפני עור לאו דוקא בממציא לו חפץ לעשות בו עבירה אלא כל שעושה מעשה המעורר אצל חברו הרצון וההסכמה לעשות עבירה זהו לפני עור דאורייתא וכהא דהמכה לבנו גדול דעובר משום לפני עור כמבואר במו"ק י"ז א' והוא משום שבהכאתו מעורר אצל הבן הרצון שיעבור על כאו"א, וזה א"צ לפנים, ומעתה מי שמחלל שבת בשביל לקוחותיו ואילו לא היו קונים סחורתו ודאי לא היה מחלל שבת ולא שדי זוזי וטרחא בכדי, הנה הקונה ממנו ודאי שהוא המסבב לו הרצון וההסכמה להמשיך עבודתו גם להבא ומכשילו לשבת הבאה וקעבר אלפני עור דאורייתא והוא פשוט מאוד. והנה בממציא לחבירו דבר שיעשה בו עבירה היכא דבלא"ה היה יכול להשיג דבר זה מישראל אחר עברין דלא ציית דינא, נחלקו האחרונים ז"ל אי איכא בכח"ג לפני עור דאורייתא דאולי לא דמי לקאי בתרי עברי נהרא, אולם כבר הכריע המשל"מ פ"ד ממלוה ה"ב דלא דמי כלל להתם שהנזיר יכול ליקח בעצמו משא"כ כשא"א לו אלא ע"י סיוע אחרים אע"פ שיש רשע הרוצה לסייעו מ"מ גם הוא יעבור אלפני עור ומידי לפני עור לא יצא ע"ש ודבריו ברורים מאוד... וגם להאומרים דליכא בכח"ג איסור דאורייתא מודים דעכ"פ אסור מדרבנן מצד מסייע ידי עוברי עבירה וכמש"כ התוס' ריש שבת וא"כ ברור כשמש שאסור לקנות מהמלט הזה כיון שלולי הקונים לא היו הם מחללים בשבת הבאה והוא איסורא דאורייתא לכ"פ אע"פ דאיכא כמה עבריינים דלא יצייתו לדין תורה ויקנו ממנו, ועכ"פ מצד מסייע ידי ע"י ע"י וכלל הנ"ל. ומלבד כ"ז נראה פשוט וברור דבנדון דידן הכל מודים דהוי לפני עור דאורייתא דבשלמא במוכר לו נבילה למשל ויכול בלא"ה לקנותו אצל רשע, הנה זה המוכר לא

הוסיף מכשול במכירתו יותר משאילו היה קונה אצל האחר, דיותר מהרגילו לא יאכלו אבל בניד"ד שעושה למכור והתוצרת שלו הוא לפי רוב הקונים, ואילו היו היראים שבא"י נמנעים מלקנות ודאי היה מוכרח למעט בתוצרתו והיה עכ"פ ממעט בחילול איזו שבתות בשנה או שהיה ממעט בפועלים או בשעות העבודה או בכמותה ונמצא שכל קונה וקונה מסייעו ממש שיחלל שבת יותר משאילו לא קנה באופן שבלעדו לא היה זה החילול שבת והוא ברור בסברא, וכן אמר גיסי הגאון האמיתי בעל חזון איש (שליט"א) זצ"ל, והוי לפני"ע גמור. ע"ש.

הכרעת גדולי ישראל

ולהלכה למעשה, הכריעו גדולי הדור **שיש להמנע מלקנות ומלהשתמש בחלב זה בשביעית**. ואצטט מכתב שנכתב ע"י מרן רה"י הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל ומרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א (מכ"ח אייר תשע"ד): הנה קרבה שנת השבע, והיות שעסקני השביעית דקוממיות מטפלים בענין הסדרת אכילת הבהמות ביבול שלא נזרע בשביעית. אבקש לסייע בידם בזה, ובני תורה החרדים לדבר ה' ומנהלי מוסדות וצרכניות יקנו מוצרי חלב אלו, ובזה ימנעו חילול שביעית בפרהסיא וחשש לסייע לעוברי עבירה, עכ"ל המכתב¹⁹. וי"א דחמיר ד"ז מאיסור מסייע, וחשיב ממש כאילו הוא זורע ומשמר פ"ש, ועי' הערה²⁰.

ולמעשה, שמעתי מרבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א שאין ראוי לשתות חלב זה. ורבינו הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל (הובא בפרי חיים, עלון רצ"ט) הוסיף שאף אם מחיר החלב שאין בו חשש איסורי שביעית יעלה יותר, בכל זאת ראוי לקנות דוקא מחלב זה, ולא להשתמש בחלב שבא מבהמות שאכלה איסורי שביעית.

¹⁹ בחודש תמוז תשע"ה נכנס גאב"ד קוממית אצל מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל, וסיפר לו על התועלת הגדולה שהיה במכתב מרן עם רבינו שר התורה שליט"א לפני כשנה, לראות להקפיד לא להשתמש בחלב שבא מבהמות שאכלו ספיחין, ובזכות זה הרבה חקלאים אפילו שאינם שומרי תו"מ הקדימו זריעת השחת לפני ראש השנה, ונמנעו הרבה חילול השמיטה. ושמח מרן בכך, וחזר ואמר שיש לראות כמה שאפשר לדרוש דבר זה מהמחלבות. ובהזדמנות זו סיפר גאב"ד קוממית למרן הגראי"ל מעשה מופלא, על קיבוץ של אנשים רחוקים מתורה ומצוות, שעשו חשבון היות ובשנת השמיטה הרבה חקלאים אינם זורעים שדותיהם ואין חטים לשיווק, לכן הלכו וזרעו בשנת השמיטה רח"ל חטים על פני שבעים אלף דונם! בתקוה להרויח מזה מליונים טובים, ובאמת צמחו להם חטים גדולות ויפות, והיו שמחים מאד "בפרוח רשעים..." אך קודם ששיווקו את היבול צריך בדיקה לראות שהכל בסדר, והנה שוד ושבר, נמצא שחסר בחיטה חומר בסיסי ביותר, אין בו גלוטן.... ואינו ראוי לשימוש כלל, ואפילו לא לבהמות, והכל הלך לטמיון. וכפי שהעידו המומחים שדבר זה לא היה מעולם שתצמח חטה בלי גלוטן, אך כאן עשה הקב"ה שינוי הטבע, להפסיד את מה שעשו שלא כדין, וששמע זאת מרן הגראי"ל התפעל מאד, ואמר, דער רבש"ע איז הכל יכול... (פרי חיים – גליון ש"מ).

²⁰ ואצטט קטע מתשובה שכתב הגר"י זילברשטיין שליט"א אל אאמו"ר הגר"צ פלמן זצ"ל בענין זה. וז"ל: הנה בתוס' במס' שבעות (דף ל: ד"ה אבל איסורא) כתבו וז"ל: ועוד י"ל דכשעושים איסור על ידו, לא מקרי "שב ועל תעשה" והכא... כגון שבאה אשה לפני חכם להתירה לנישא, ותלמיד זה יודע שבעלה חי, ובממונא שרי [לא ללכת להעיד אם זילא ביה מילתא לאסחודי קמיה לא לזיל אפילו מוצאין ממון ע"י שלא כדין]. כלומר ת"ח היודע עדות שבעלה חי, חייב להעיד זאת לפני בית דין דזוטר מינוה, ואעפ"י שיש כאן בזיון כבוד התורה, והרי ידוע דבכבוד הבריות מותר לאדם לנהוג בשב ואל תעשה ולא להתבזות, כאן נחשב לקום ועשה, כי החטא של האשה נתלה בקדקדו של העד, שיכול למנעה מכך ולא מנעה.

ולפי זה כתב הטורי אבן במגילה דף ג: דההולך לקרא מגילה, וראה לפניו אבידה, ואחד רוצה ליטלה לעצמו, חייב לבטל מגילה ולשמור על האבידה כדי למנוע חבירו מלחטא, כי בידו להצילו, ואם לא מצילו נחשב כאילו הוא עצמו חוטא בקום ועשה. וכך פסק מו"ח מרן הגר"ש אלישיב למעשה.

נמצא שבענינו מי שיכול למנוע מלקנות מוצרי מזון בהמות מעובדי שביעית באיסור, ולא מונע נתפס ח"ו בעון זה, וכאילו הוא זורע ומשמר פירות שביעית.

מסמך ב', מזון הבהמות בשביעית

נכתב ע"י רפתן חרדי

מנה מסומנת לפי ספיחין, מזון גס ויבוא מזון מרוכז

ספיחין	אחוז מח"י	חומר יבש	חומר רטוב	
?	19.1%	4.99	5.59	חליפה
	13.3%	3.49	4.06	שבבי תירס
	11.5%	3.00	3.41	שעורה
	9.6%	2.52	2.81	גלוטן פיד
✓	13.7%	3.60	8.69	תחמיץ תירס
	3.8%	1.00	1.13	סויה
✓	0.3%	0.09	0.10	אספסת
	6.3%	1.64	1.83	D.D.G-S
✓	1.0%	0.27	0.30	שחת תלתן
✓	10.4%	2.73	3.12	שחת דגן
✓	8.3%	2.18	7.28	תחמיץ חיטה
	2.6%	0.69	13.78	מי גבינה
		26.20	52.10	סה"כ

חישוב מנה במשקל (ע"פ טבלה זו) לפי ק"ג: **חומר רטוב** - בלא מי גבינה - ספיחין: 19.49 לא ספיחין: 18.83. **חומר רטוב** - כולל מי גבינה - ספיחין: 19.49 לא ספיחין: 32.61. **חומר יבש** - ספיחין: 8.87 לא ספיחין: 16.64 כולל מי גבינה: 17.33. בנפח מהווה מאכל הגס (8.87 ק"ג הנ"ל) רוב של שלמעלה מ-70%.

*****

שמעתי ממומחה בתחום מזון הבהמות ויצור החלב בזמנינו, דברים כדלהלן:

- בנתונים חקלאים מחשבים רק את החומר היבש שהבהמה ניזונה, שהם 25 קילו.
- מתוך ה-25 קילו הנ"ל 11.7 אחוז שחת, דהיינו שיכולת חיטה, או שיכולת שועל, שנקצרה יחד עם שיבוליה, או קטניות שנקצרו יחד עם שיבוליהם, ונותנים אותם כך כמות שהן, והן נקצרים קודם הבאת שליש.
- מתוך 25 קילו הנ"ל, 22 אחוז תחמיץ, או תחמיץ חיטה דהיינו חיטה שנקצרת אחר הבאת שליש, בעוד גרעיני החיטה, הם נוזל כעין חלב, ולפסח קוצרים שלושה שבועות קודם שהוא קודם הבאת שליש, ומכניסים את החיטה אם קשיה לבור, וכובשים את הכל על ע"י סגירה הרמטית למשך זמן עד שנהפך לתחמיץ, או תחמיץ תירס ותהליך החמצה הוא כנ"ל.
- זריעת חיטה לתחמיץ, היא בדרך כלל במיוחד לתחמיץ, רק שזריעה רגילה פחות צפופה, וזריעה לפסח יותר צפופה. ואילו שחת חיטה, לפעמים נזרע במיוחד, ולפעמים כשלא יורד מספיק גשם והגרעינים לא מתפתחים כראוי קוצרים אותם לשחת, וקשה לקבוע בזה ממוצע.
- בנוסף ל-33.7 אחוז הנ"ל, גידולי הארץ, נותנים עד עוד כ-10 אחוז גרעינים מכלל המנה היבשה (בערך 2.6 ק"ג) מיבול הארץ (בחליפה), אבל אחוזים אלו אינם משתווים בכל שנה, ובכל עונה בשנה, ותלוי בהזלת הגרעינים לעומת גרעינים מחו"ל. ובאחוזים ביחד עם הנ"ל הם 45 אחוז. ובמכונה התערובת שיש עליהם השגחה עבור מאכל בהמות מקפידים בשנת השמיטה לא להכניס גרעינים מיבול הארץ. אולם בשנת השמיטה הקודמת שטחנות הקמח לא קלטו חיטה מיבול הארץ, הלכו גרעיני החיטה למאכל בהמה.
- אם הבהמה לא תשתה מים לא תוכל להתקיים אפי' יום אחד. כמו כן בהמה אינה יכולה להתקיים בלא מאכל הגס דהיינו התחמיצים והשחתות, דע"י מאכל מרוכז בלבד הבהמה תחנק ואינה יכולה להתקיים, אבל מאכל המרוכז הוא בעיקר מרבה את החלב.
- ה-33.7 אחוז הנ"ל כשהם ברטוב, + 10 אחוז חטים הנ"ל הם רוב גמור ברטוב של ספיחין.
- כל ליטר חלב עשוי מעיבוד קרקע הארץ בשיעור חצי מטר. [לפי החישוב דלהלן, דונם שהוא 50 מטר על 20 מטר, שזה אלף מטר מרובע, מוציא בממוצע טון חיטה לתחמיץ, ו-800 קילו שחת, (כיון שהחיטה לשחת נקצרת יותר מוקדם מאשר חיטה לתחמיץ), ו-1600 קילו תירס, או בשביל קילו תחמיץ חיטה מעבדים מטר על מטר, ואם התחמיץ מתירס יהיה 62 וחצי ס"מ על 62 וחצי ס"מ, ולשחת, בשביל כל קילו מעבדים 125 ס"מ על 125 ס"מ, ופרה האוכלת 38 קילו ליום (בלא המי גבינה, ויש רפתות שלא מכניסים כלל למנה מי גבינה), שמתוכם 22 קילו שהם ספיחין / נעשו ע"י חילול שביעית, ובהמה נותנת בממוצע 40 ליטר חלב ליום, א"כ לפי החישוב במט"ר חיטה 2.5, תחמיץ חיטה 7.28, תחמיץ תירס 5.43, שחת (דגן תלתן מרפסת) 4.40, סה"כ: חילול שביעית ב-19.61 מט"ר עבור אכילה יומית].
- יוצא משסוף החורף שבשנת השמיטה עד שבועות שלאחריה, כל ליטר חלב שעתידיים לקנות, עשוי מחרישה וזריעה, וקצירה, ושימור פירות שביעית, ושאר עבודות, של כמות קרקע הנ"ל. וזאת מלבד איסור סחורה, ושימוש בספיחין, וביטול מצות ביעור, והנאה אחר הביעור. ובשביל כל ליטר חלב עתידי, גורם לכל האיסורים הנ"ל, ואם לא יקנו חלב לא יעברו את האיסורים הנ"ל.

שאלה. הגה בזמנינו מזון הבהמות הם ממאכלי שביעית שגדלו באיסור, ויש ברוב מאכלים איסור ספיקין (עי' חזו"א סי' ט ס"ק י"ז ד"ה ומש"כ מהרש"ס), ודין ביעור [כדתנן בפ"ז מ"א יש לו שביעית ולדמיו שביעית יש לו ביעור ולדמיו ביעור], וע"כ עתה שכבר הגיע שעת ביעורם הרי הם נאסרים בהנאה ככל דבר שהגיע שעת ביעורם ולא ביעור¹.

והנידון גבי דין החלב, הנה מצינו נידון לגבי שתי החלב מבהמות של נכרים שמאכילים אותם חמץ בפסח (איסור הנאה), לענין אם מותר לאכול בפסח החלב מבהמות של נכרים שמאכילים אותם חמץ (איסור הנאה), ודעת הפמ"ג (הובא במ"ב סו"ס תמ"ח) שאם עיקר מאכלת מאיסור, אז החלב שחלבו מתוך מעל"ע שאכלה חמץ אסור. והנידון בזמנינו שהבהמות אוכלות מאכלי שביעית אחר הביעור אם חלבה נמי אסור. ושאלתי ד"ו למרן הגר"ח שליט"א (ערש"ק פרשת ויגש תשע"ו), ואמר, דנראה מסברא דבתמא האוכלת מאכלי שביעית לאחר הביעור (ולא ביעור), דין חלבה הוא כמו בהמה האוכלת בפסח מאכלי חמץ, שדינו מבואר בפוסקים באו"ח בסו"ס תמ"ח, אך לענין מעשה לא רצה להכריע, ואמר שיש לשאול את הרבנים, ע"כ.

ועל כן אבקש מרבינו שליט"א שיורה לנו את הדרך בענין זה.

246 ט 33

תשובת מרן שליט"א: דברי שבע

1. הנה לאחר שעבר זמן הביעור ולא ביער מבואר בראשונים דהרי זה נאסר בהנאה, ואף לשיטת התוס' ועוד ראשונים דס"ל (בפסחים דף ג' ע"ב) דביעור היינו הפקר (ולא לאבדו מן העולם) אפ"ה אם עבר ולא ביערו הרי זה נאסר בהנאה. ובתחילה אפתח בדברי התוס' בקידושין דף ג' ע"ב (סוף ד"ה המקדש), שכתב דהמקדש בפירות שביעית אחר הביעור הרי בכלל מקדש באיסור². ויע"ש באחרונים שהקשו בסתירת דברי התוס', דשם בזה נז' ע"א (ד"ה ושני) כתב דשביעית מותר בהנאה (עי' מהרש"א) ותי' הרש"ש דמ"ש תוס' דהוי איסור הנאה היינו כשהגיע זמן הביעור ולא ביערו, אבל קודם הביעור וכן לאחר הביעור אם הפקירין הרי' מותר בהנאה. וכ"כ הרישב"א שם בהדיא דס"ש לאחר זמן הביעור הוי איסור הנאה. וכ"כ התוס' בע"ז דף סג ע"א (ד"ה ואינו) בהדיא דאחר הביעור הוי איסור הנאה כיון נסד, (ו"ל: שגא אחר הביעור איירי ואיסור משום דנתנה מפירות שביעית בשעת הביעור דומא דיון נסד דהוי טעמא משום דנתנה מיינ נסד). וע"ע בתוס' בנבחים דף ע"ב ע"ב (ד"ה כולן) דשביעית הוי חפצא דאיסור הנאה, שכתב דהא דאמרינן בב"ק דף קא ע"א בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק, אם היה מתערב באחרים הוי אמרי' וילך הנאה לים המלח, ור"ל משום דהוי איסור הנאה ולפיכך צריך לתוליד הנאות לים המלח. (והנה בהא דאמרי' בגמ' בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק, לא נתבאר בהדיא איזה איסור יש בצבעו, ועי' בחזו"א (שביעית סי' יא סק"ו, ערלה סי' ט סק"ט) שפי' דמיייר בספיקין או אחר הביעור ולא ביער, וכ"כ המאירי דמיייר אחר הביעור. אך כתב החזו"א דאפשר דאין זה אלא איסור השתמשות לבעלים מצד מצות ביעור, אבל אין עצם הפרי באיסור הנאה, ובסוף דבריו (בערלה שם) כתב, דמתוס' בנבחים ת"ל שאם נתערב וילך הנאה לים המלח תיבין דהוי איסור הנאה, דאם הוא איסור השתמשות אז מה יתני מה שיוילך הנאה לים המלח הא סו"ס משתמש בהן, ואף אם אין כאן הנאה ממון אכתי יש כאן שימוש האסור. וכן חזינן ד"ו בהרא"ש, דמחד גיסא ס"ל (בשביעית ס"ט מ"ח, תוס' הרא"ש בפסחים דף ג' ע"ב) כדעת הרמב"ן שביעור היינו הפקר, ומאידך בתוס' הרא"ש בשבת פט ע"ב (ד"ה תבלין) ובע"ז דף מט ע"ב (ד"ה יולד) מבואר דהוי איסור הנאה, וכ"כ בבבלי תעודים עה"ת (שמות כג, יא) שכתב דפ"ש אסורין בהנאה (ועי' בדרך אמונה ס"ז (בבבלי) אות לו) שכתב דאולי כוונתו אחר הביעור. וכן חזינן בר"י בפסחים דס"ל (כדעת הרמב"ן) שמוותר לאחר הביעור לפי שאין הביעור איבוד מן העולם כ"א הפקר, מ"מ ס"ל להר"ן בשבת (דף פט ע"ב ד"ה ורמיהו) וכתשו' (סימן ע') שיש איסור הנאה בשביעית (והובא דבריו לחלוקה בפ"ח יו"ד סי' קכ סק"ה). וכן חזינן בר"ש, דבתנ"כ (פרשת בהר) פירש מש"כ בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק דהיינו שצבעו לאחר הביעור, אף דשיטתו (שביעית ס"ט מ"ח) דביעור היינו הפקר. וכן מבואר בפאת השולחן דמחד גיסא ס"ל (סי' כז ס"ג) דביעור היינו הפקר, ואפ"ה אם עבר ולא ביער כתב (בפירושו) 'עתיקין חידושי' על תירומת שקלים פ"ג ת"ב שחיי זה נאסר בהנאה. (והנה הרמב"ן (פרשת בהר כה, ז) כתב להוכיח דביעור אינו איבוד מן העולם, דא"כ אמאי לא מנו חכמים במשנה (בסוף תמורה) פירות שביעית לא מן הנשרפין ולא מן הנקברין וכו', ע"כ. ויש שרצו להוכיח דלשיטתו אף אם תגיע זמן הביעור ולא ביערו אין זה נאסר בהנאה, דאל"כ אכתי תיקשי אמאי לא תני ד"ו כמתני' בבבלי הנשרפין או הנקברין. ולכאן אין זה מוכיח דאפשר דלא תני התם אלא דברים שהם איסורי הנאה מצד עצמן, ולא במה שקנסו אותו על מה שלא עשה בדין.

הראשון לציון הגאון הרב מרדכי אליהו זצ"ל במאמר בספרו:

כשרות חלב למהדרין הינה רק לסומכים על ההיתר המכירה. ולאחר שהוכרע ע"י כל גדולי ישראל שהמכירה בזמנינו היא חוכא ואיטלולא, אין לשתות את החלב אלא א"כ מקפידים שיהיה עיקר מאכל הבהמות בלא איסורי שביעית.

רצמ

סימן ז

פטורי וחיובי הפירות בדניי שביעית

ומעתה, אם יבא אדם יר"ש ויאמר לי שלא סומך על היתר המכירה כלל ועיקר, אומר לו שלשיטתו אסור לו לאכול שום ירק בשמיטה, גם לא ירק של גוי. ואם יאמר אדם שההיתר מכירה הוא כעפרא דארעא, אם כן גם חלב ייאסר עליו בשמיטה, שנוצר בבהמה ממאכלי איסור. ואין לומר שהחלב בטל ברוב ליתא, אלא עליו ללכת לקיבוצים של מחלבות ולברר איפה ניתן למצוא ולקנות חלב שלא נוצר על גידולי קרקע כלל - וגם אין לומר זה וזה גורם וכנ"ל (ועיין בשו"ע י"ד סימן ס' הנ"ל).

גם בעניין הכסף המסתובב ברחוב אצל סוחרים שונים שרובו מגידולי שמיטה ולא שבקת לן חי, וכן בירקות של גויים שהרמב"ם אוסר - על זה אנו אומרים שכיון שסוף סוף יש היתר, ולאותו אדם שקונה את הפירות ומשלם בכספו הרי הוא סומך על ההיתר הזה, אין קדושה באותו הממון שכן בהיתר עשה. ואם לא תאמר כן, לא שבקת חי לכל בריה.

ועוד אני אומר בעניין זה, שמי שיכול לקנות פירות שמיטה שגדלו בארץ ישראל בהיתר, והקניין יהיה בהבלעה גרידא, ויאכל אותם בשמירה גמורה כדין כל פירות שביעית, אשריו

ישמרו שביעית לפי ההוראות שאנו ביקשנו להנהיג בעניין שביעית, ואולי יצטרפו עוד 1% שיסמכו על קולותיו של החזון איש, אבל על פי הוראות הרבנות שמנהיגה את דעת הרמב"ם לא נצליח לעבור את ה-6%. וברוך ה' יש כמה קיבוצים שקיבלו עליהם לשמור דיני שמיטה כהלכתה ממש, ולא יגעו בעצים אלא לאוקמי ולא לאשבוחי, ואכשר דרא.

עוד דבר השתנה, שבאמת יוכלו לקנות פירות כל השנה כולה בשווקים, אלא שיצטרכו לשמור בהם קדושת שביעית כדין, והאמור הוא בכל סוגי הפירות שיימכרו בשוק. ועוד השתנה, שהוכחנו שכל המכירה שנעשית על פי הממשלה אינה אלא מכירה פקטיבית ולמראית העין בלבד - ובאמת גם בפסח שמכרנו את החמץ לגוי דאגנו לכך שהממשלה תתן ייפוי כח לשר האוצר ושר האוצר יתן לנו (הרבנים הראשיים) ייפוי כח רשמי על כל מכירת החמץ כדי שתהיה מכירה גמורה ולא פקטיבית בלבד, כך דאגנו שיוציאו שטר לרבנות שיוכלו למכור את הקרקעות לשנתיים כמו דעתו של מהר"ש רוביו בעמח"ס "שמן המור", שהיה רב קדמון בחברון. וכל זאת למה, בכדי להודיע לעם על חומרתם של דיני שביעית, ושלא יבאו ללול בהיתר מכירה.

מאמר מרדכי - שביעית אליהו, מרדכי בן סלמאן עמוד מס 291 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

כבוד הרה"ג רבי ישראל מאיר פלמן שליט"א
שלומכון ישגא לחדא

¹....הנה בתוס' במס' שבועות (דף ל: ד"ה אבל איסורא) וז"ל: ועי"ל דכשעושיין איסור על ידו לא מיקרי "שב ואל תעשה" והכא ..... כגון שבאה אשה לפני חכם להתירה לינשא ותלמיד זה יודע שבעלה חי ובממונא שרי [לא ללכת להעיד אם זילא ביה מילתא לאססהודי קמיה לא ליזיל אפילו מוציאין ממון ע"י שלא כדין]. כלומר ת"ח היודע עדות שבעלה חי, חייב להעיד זאת לפני בית דין דזוטר מיניה, ואעפ"י שיש כאן בזיון כבוד התורה, והרי ידוע דבכבוד הבריות מותר לאדם לנהוג בשב ואל תעשה ולא להתבזות, כאן נחשב לקום ועשה, כי החטא של האשה נתלה בקדקדו של העד, שיכול למנעה מכך ולא מנעה.

ולפי זה כתב הטורי אבן במגילה ג': דההולך לקרא מגילה, וראה לפניו אבידה, ואחד רוצה לטלה לעצמו, חייב לבטל מגילה ולשמור על האבידה כדי למנוע חבירו מלחטא, כי בידו להצילו, ואם לא מצילו נחשב כאילו הוא עצמו חוטא בקום ועשה. וכך פסק מו"ח הגרי"ש אלישיב למעשה.

נמצא שבענינו מי שיכול למנוע מלקנות מוצרי מזון בהמות מעובדי שביעית באיסור, ולא מונע נתפס ח"ו בעון זה, וכאילו הוא זורע ומשמר פירות שביעית. ואשרי המזכה את עם ישראל בשמירת שביעית והתורה והמצוה כאביכם זצ"ל שזכה וזיכה.

הכו"ח לע"נ רבינו הגאון הצדיק רבי שלום בן ציון פלמן זצ"ל שכולנו נהנים מזיו אור תורתו.

יצחק זלברשטין

¹ ענותניא דמר כבוד אביו הגאון הצדיק רבינו שלום פלמן זצ"ל, תרבינו לעיין בהאי שמעתתיה חלב מבהמות המתפטמות מגידולי שביעית. שהעלה אביכם במערכה נפלאה, בבקאות והבנה ישרה, ומה אדע ולא ידע הוא, ומה אבין לא הבין הוא, הרי כל דבריו הם קלורין לעינים. ודבריו במערכה זו הם דברי אלוקים חיים, אלא מאחר וכך עלה במחשבת אביכם זצ"ל, אוסיף גרגיר קטן על סוף המערכה שהביא אביכם זצ"ל. ובו מכתב מרן רה"י הגראי"ל שטינגמן שליט"א ומרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א וז"ל "היות שעסקני השביעית דקוממיות מטפלים בהסדרת אכילת הבהמות ביבול שלא נזרע בשביעית, אבקש לסיע בידם ולקנות מוצרים אלו, ובוה ימנעו חילול שביעית בפהרסא. והשש לסייע לעוברי עברה" עכ"ל המכתב.

יוסף ליברמן

ראש ישיבת כולל "שומרי תחומות"

הרב דקל סדיגורא ירושלים ת"ו

מו"ט י"ט שבט תשפ"א

רח"ו אביבדב 3 ירושלים תשפ"א

בסייד מניא תשע"ד

שוכטי"ס למעכ"ת מרן הרבן שרי התורה חנאון אב"ד שליט"א וחנאון הראב"ד שליט"א, וחמאנים בד"צ שליט"א דפעת"ק ירושלם ת"ו.

אתדשת"ה בכבוד הראוי.

קרבה שנת חשבע תבע"ט בה תוצערר מיד שאלה גדולה של תחלב, עונת הזריעה של שחת המאכל לבחמות היא בחשון, ואז שחת זה קרא נורע בשביעית אחרי חרישה בשביעית, חצ' מקח שעל השחת יח' איסור ספיחין (חוריא ט, ה) ויח' בקדושת שביעית.

הגם שחתלב מבחמות אלו לא קרא בו איסור ספיחין, המבואר בספר שמיטה כחלכנה (פ"ב הערה ז עמ' כח), אבל קרא נורע בשביעית, אשר בה מביא הרידב"ז (דף לד:) פסק גאון ירושלים ובראשם תג"ר חיים ב"ר של שכל שגידולו באיסור אין חיות לאיסורו, ממבואר באריכות בקונטרס שלש תשובות (תשובה ב) שאוסר נעבד בחלל. - ואם תרפתנים יקבלו הכשר תבד"צ על תחלב שלחם, הרי הם מזמינים את השחת אצל החקלאים שיתרשו ויורעו בתחילת בשביעית.

מבלי לחכמס עכשיו לפרסי חלכות שביעית בזה, יש כאן לפני ער, וחחוק קדי עובר עבירה, לחדוש ולזרוע בשביעית שחן חסלאכות העיקריות - ובסוף לכך חילול השם הח"ל שהשחת של שומרי שמיטה חן בורות, והעדה"ה מזמינה חלב מרפתנים שעברם חורשים חורעים, וכדי עלבא, חמון העם, מפרשים זאת, שזה נושם שסומכים על היתר המכירה.

על כן אין טא אלא לשון בקשה של כל חכמי ירושלים שחעדה"ה וחדוש עכשיו מתרפתנים שחתקלאים שלחם יורעו מיד לפני ר"ת, כדי לחצול מאיסור נורע, ומתחילול חשם תגדול ח"ל.

השחת שינדל מתבואה זו אם תהי כביטה לפני שמיטה, לא קרא בו איסור ספיחין, ואם לא, סומכים בדעבד על חור"ש סדיליאן שאין בתבן וקש של מאכל בהמה איסור ספיחין. - אבל קרא בשחת זה קדושת שביעית, ובזה יטפל אוצר ב"ד דקוממיות.

ובוכות שמירת שמיטה בהידור ישמור הקב"ה על ארצו ונתתה אכ"ר.

בכל הדרת הכבוד ובדשת"ה

ישראל ליברמן

בענין ההתעוררות על חלב ומוצריו שלא לשמות מבהמות שמתפטמות באכילת איסורין של מאכל בהמה הנזרע בשביעית ע"י יהודים רח"ל עבורינו בין יראי ה' המקפידים על קלה כבחמורה ובפרט בעניני אכילה.

הנה הנושא הזה יש הרבה שדנו בזה "לדמותו לבהמה שאכלה איסורי הנאה כגון חמץ בפסח וכד' שאסר הרמ"ג" והובא להלכה במ"ב סי' תמח וכן יש שדימו אותו ליור"ד סי' פ"א למינקת שאכלה איסור שלא תיניק את בנה "שגורם טבע רע לתינוק" ויש שהחמירו בזה בעיקר מחודש חשוון תשע"ו שאז זה זמן הביעור של תבן וקש ונאסר בהנאה, [וכן יש עוד כמה חששות ואכה"ל] עכ"ז תחילת המערכה של גדולי ישראל ובפרט אמו"ר הגאון הגדול ר' מנחם מנדל זצוק"ל אשר בשמיטות קודמות לחם ע"ז במסירות נפש ממש היה על הרבה יותר מזה על ענין חילול ה' שכבר אמרו חז"ל "אחד שוגג ואחד מזיד בעון חילול ה'" וכשעומדים יהודים וזורעים מאכל בהמה קרוב למליון דונם בארץ ישראל בעיצומה של שנת השמיטה כדי שיהיה חלב לציבור ובידינו הדבר למנוע זאת בודאי אין שום תירוץ בעולם לישב בשלום ושלום עלי נפשי.

ואם נפשך לומר שאין בכוחנו להעמיד הדת על תילה כשאנחנו קומץ מתוך הכלל ומה כבר יועיל אם נמנע עצמינו בדבר זה, טעות גדול היא צא וראה בענין זריעת חיטים בשנת השביעית שבעבר היה אר"י מלאה בשנת השביעית מספיקי חיטים שנזרעו בשביעית שהגיעו לתחנות קמח ושם היה מתערב עם החיטים שבאים מחו"ל והיה נצרך פיקוח גדול שלא נכשל ח"ו באיסורי אכילה כולי האי ואולי, עם השנים בהתעצמות כח היהדות החרדית בלע"ה, והמנהלים של תחנות קמח ראו שהציבור החרדי אין לוקח ממקומות שיש שם ספיחין הודיעו לכל המגדלים שיותר לא יכניסו לרשותם ספיחין ובכך נמנע מאות אלפי דונם מזריעת חיטים בשמיטה ואפי' הקצת שזורעים גם הולך למספוא לבהמות.

וזאת יש לדעת שכלל שומרי שביעית בארצנו הקד' היא נע סביב הארבע מאות אלף דונם וזריעת מאכל בהמה היא כמעט מליון דונם ואם ציבור החרדי ימנע מלקנות חלב שנתפטמה מאיסורין אלו נוכל להביא לכך שבשמיטה הבאה עלינו לטובה ישביתו עוד חלק גדול בארץ את אדמותיהן ובכך נשיב את השכינה הקדושה לארצנו כמו שאמרו חז"ל שבעון השמיטה גלו והשכינה גלתה עמהם ועדיין היא בגלות עד שיקוים "ושבתה הארץ שבת לה" כמו שכתוב "רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב" שמת' שאהיה מרוצה מהארץ בשנת השביעית אז יקוים שבת שבות יעקב(ילקוט שמעוני)

ולכן עם ה' חזקו ונתחזקה לעמוד בפרץ ולקדש ה' ולבקש רק את החלב ומוצריו שאין בהם ריח מרידה במלכות שמים ויש לדעת שקודם שמיטה נזרעו ע"י שומרי שביעית הרבה מאכל בהמה של תבן יותר ממאה אלף דונם שצמחו מאליהן בשביעית וכידוע מחז"ל שבתבן וקש אין ספיחין רק הם קדושים בקדושת שביעית ויש אפשרות להרחיב את כמות החלב הכשר ע"י עוד מחלבות וכל זה תלוי בכמות הביקוש מצידנו.

ויעזור השי"ת שתיקונים אלו יגרו עוד תיקונים ונזכה לקדש שמו ברבים.

הודעה שמרסמה בעיתון המודיע בשבוע זה

הכותב והחותם בברכת השמיטה
משה יוסף מאיר מנדלזון
רב ואב"ד קוממיות ת"ו

ב"ה	יב מרחשוון תשע"ו
הודעה חשובה	
מכיון שזמן הביעור של מאכל בהמה קרב ובא וישנו ציבור גדול שמעונין לצרוך חלב מפרות שאינן אוכלות איסורי הנאה (לחוש לדעת המ"ב סימן תמ"ח שבהמה שאוכלת איסורי הנאה יש חשש על שתיית חלבה) הננו ליידיע את הציבור שהצלחנו לסדר כמה מחלבות מפרות שאינן אוכלות איסורי שביעית:	
1. מחלבת ארגמן	5. מחלבת החלב
בכשרות בד"ץ העירוני יראים 077-2100-550	בסימן ק"פ 04 08-9934340
2. מחלבת מהרדין	4. חלב עמיד תנבה
08-9431089	08-866-244 (פרטים יפורסמו בקרוב)
ויאכלו עניים וישבעו אוצר בית דין קוממיות	

מדוע גדולי ישראל הקפידו בשמיטה תשע"ה לא לשנות חלב שביעית

נצטט כאן שאלה ששלח בעל ה'שלמי תודה' זצ"ל ימים ספורים קודם פטירתו למרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל בענין החלב בשביעית.

הנה בכל השמיטות המתירים סמכו על היתר דזה וזה גורם, לפי שהבהמה אוכלת אף מאכלי היתר. לפ"ז בשמיטה זו שיהיה ניתן להשיג חלב מבהמות שאוכלת רק מאכלי היתר יהיה אסור לקנות ולשתות מחלב זה, שהרי מבואר באו"ה (והעתיקו הש"ך ביו"ד סי' ס' סק"ה) דבהמה שנתפטמה ע"י גוי ממאכלי היתר ואיסור דאסור לקנותו משום דזו"ז גורם אסור לכתחילה, וכ"כ שם הפמ"ג גבי חלב בפסח שאף אם אוכלת חמץ ומאכלי היתר והוי זוז"ג, אפ"ה אסור לשתות החלב לפי דזוז"ג אסור לכתחילה. וא"כ בניד"ד נמי יהיה אסור לשתות חלב זה.

אל אחינו בני ישראל החרדים לדבר ה' בכל אתר ואתר

באנו בזאת בקריאה ובקשה נחוצה, ישנם בארץ ישראל כמיליון דונם שמגדלים בהם מאכל בהמות, לצורך אספקת מוצרי חלב לכל הציבור, ולצערנו בשנת השמיטה ממשיכים לגדל עבור הבהמות, ורח"ל עוברים על איסורי שביעית. הנה זעקת הארץ באה אלינו, ותסמנה שעדות ראש על חילול השביעית הנורא שמתחלל בראש כל חוצות, ותשתכנה אבני קודש שממשיכים לחרוש ולזרוע ולעבד את אדמות ארץ ישראל בריש גלי כמו בכל השנים, בעבור צריכת מוצרי החלב גם עבור היראים והחרדים לדבר ה'.

ידוע כמה רבותינו זיע"א ולהבלח"ט גדולי ישראל שליט"א יוצאים מגדרם למען מצות השמיטה, וכאן בשביל כל ליטר חלב עוברים על איסורי שביעית ביותר ממטר על מטר בארץ ישראל, וכשקל מהתשלום על כל ליטר חלב, מסייע לעוברי השביעית רח"ל, ויש בזה משום חשש מסייע לידי עוברי עבירה.

ובנוסף לכל זה בימינו איסורי השביעית הם הגורם העיקרי לייצור החלב, ועוד כמה פרטים שנשנתנו מבעבר, וכן לדעת הרבה פוסקים יש בזה לפני עיוור וגו', משום שצריכת ציבור היראים והחרדים הם חלק ניכר בצריכת מוצרי החלב בארץ ישראל, וכן במשך כל שנת השמיטה מפטמים את הבהמות באיסורי שביעית רח"ל.

קרבה שנת השבע - שנת השמיטה הבעל"ט ה'תשפ"ב, ורק בהכנה ובהתארגנות מראש למאכלי בהמות ללא חשש איסורי שביעית, יש את האפשרות למנוע את חילול השביעית, לכן יש לפעול עבור זה כבר מעכשיו, וע"ז זה תתרבה שמירת השביעית וכבוד שמים.

היות ועכשיו יש את היכולת והאפשרויות להתארגן לזה כנ"ל, וזה תלוי אך ורק בביקוש ודרישת הציבור, באנו בזאת לחזק את הארגון שפועל בימים אלו לזה, ומבקשים מכל הציבור להשתתף בעצומה רבתי, לבקש מבעלי המחלבות והרפתות לסידור העניין.

אשע"כ נבקש בזה מכל אחד ואחד אשר נגעה יראת השם בליבו, להצטרף לזה

להירשם לעצומה

ובכן לדרוש ולבקש מבעלי המחלבות והרפתות שיארגנו מוצרי חלב בשנת השמיטה, מבהמות המתפטמות ממזון ללא חשש איסורי שביעית, וכבר מעכשיו יתארגנו להכין מאכלי בהמות כדי הצורך וסיפוקם של הרפתות בשנת השמיטה, וכך לא נהיה מהמסייעים ח"ו בידי החקלאים שיעברו על איסורי שביעית, וכל המסייעין ומצטרפים לזה יהיו מבורכים בברכת כל טוב סלה כאמור "ברוך אשר יקום וגו'", ויזכה לברכת התורה "וציותי את ברכתי וגו'", ובזכות השמיטין נגאל.

וע"ז באנו על החתום

גם אני מצטרף ברוך רב פונדסקי דאובן אלכז	דוב לנדו משח צדקה	ברוך מורדכי אורחי דוד כהן	שמעון בעדני נפתלי נוסבוים	יצחק שיינר יהודה בויאר	שלום כהן יצחק זילברשטיין	גם אני מצטרף בס"ד חיים מניצבסקי משה הלל הירש
יהודא טילמן	שריאל רוזנברג	עזריאל אויערבך	אברהם רובין	משה שאול קליין	דוד יוסף בלאמור מרן הגר"ע יוסף זקוקל	משה מאיה
חיים פסח הירביץ	יעקב גרינוולד	בן ציון מוצפי	הצבי יהודה כהן	משה בראנדסופער	שמואל אליעזר שטרן	מנחם מנדל לובין

מכיר אני אישית את כל הנ"ל מאחר שזקני הגדול האגון החסיד רבי בנימין מנדלון וצוקל"ה ואמור"ה האגון החסיד רבי מנחם מנדל וצוקל"ה מסדר נפשים ע"י ועדת המסחר והסחר וצוקל"ה חציבור כדי ששכל להשיע על בעלי המחלבות והרפתות, לכן אבקש בזה מכל א' להצטרף לעצומה. משה י. מנדלון

*****

להארות והערות ניתן לפנות לישראל מאיר פלמן
9097052@gmail.com